

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської та
аспірантської підготовки
Кафедра екологічного права і
контролю

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
рівень вищої освіти: «магістр»

на тему: «Політика України з лісокористування»

Виконав магістрант 2 року
навчання групи МЕПП-2
спеціальності 081»Право»
Дудник Вадим Васильович

Керівник: ст.викладач
Немцова Оксана Анатоліївна

Консультант – к.ю.н., доцент
ОНМУ Віноградов А.К.

Рецензент: к.ю.н., доцент ОДУВС
Албул Сергій Володимирович

Одеса 2018

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота на тему: «Політика України з лісокористування», автор – магістрант Дуднік Вадим Васильович .

Мета магістерської роботи – дослідити формування та запровадження державної політики України з лісокористування, проаналізувати зміст головних програмних документів, що формують лісову політику України, розглянути нормативно-правові акти, що регулюють порядок використання лісових ресурсів та земельних ділянок, зайнятих лісом, визначити основні види лісокористування та порядок їх здійснення, з'ясувати методи та засоби охорони лісів та визначити актуальні проблеми сучасної політики лісокористування в Україні.

Лісове господарство – важливий сектор національної економіки України, який є основним джерелом постачання цінної деревини, технічної сировини для багатьох галузей народного господарства, харчових продуктів природного походження, тощо. Лісові ресурси є важливим регулятором стабільності екологічної рівноваги навколишнього середовища, а також головним джерелом біологічно активного кисню в атмосфері та основним поглиначем вуглекислого газу і пилу. Тому вирішення проблем функціонування лісового комплексу держави є надзвичайно актуальним для сучасної економіки.

Робота складається із чотирьох розділів, вступу і висновків. Загальний обсяг роботи 85 сторінок, при написанні роботи використовувалось 44 літературних джерела.

Ключові слова: ліс; лісокористування; політика; охорона лісових ресурсів.

SUMMARY

Masters work on the theme: " Ukraine's Forest Management Policy ", author - master V. Dudnik Vadim Vasyliovych.

The purpose of the master's thesis is to study the formation and implementation of the state policy of Ukraine on forestry, to analyze the content of the main program documents shaping the forestry policy of Ukraine, to review the regulatory legal acts regulating the use of forest resources and land plots employed by the forest, to identify the main types of forest use and the procedure for their implementation, to find out methods and means of forest protection and to identify current problems of modern forestry policy in Ukraine.

Forestry is an important sector of the national economy of Ukraine, which is the main source of supply of valuable wood, technical raw materials for many sectors of the national economy, food products of natural origin, etc. Forest resources are an important regulator stability of the ecological balance of the environment, and also the main source of biologically active oxygen in the atmosphere and the main absorber of carbon dioxide and dust. Therefore, solving problems of functioning of the forest complex of the state is extremely important for the modern economy.

The work consists of four sections, introduction and conclusions. The total work of 85 pages, while writing the work, used 44 literary sources.

Key words: forest; forest use; policy; protection of forest resources.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ.....	5
ВСТУП	6
1 ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДЕРЖАВНОЇ ЛІСОВОЇ ПОЛІТИКИ.....	10
1.1 Підгрунття загальнодержавної лісової політика України	13
1.2 Стратегічні пріоритети лісової політики в Україні	17
1.3 Політичні, екологічні та правові аспекти лісової політики України	20
2 ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА ЛІСОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ ЛІСІВ В УКРАЇНІ	30
2.1 Права та обов'язки лісокористувачів	36
2.2 Правове регулювання загального та спеціального використання лісових ресурсів	42
3 ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ВІДТВОРЕННЯ, ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ЛІСІВ	48
3.1 Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства	56
4 ЛІСОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	62
ВИСНОВОК.....	67
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	71
ДОДАТОК 1.....	77

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ЛКУ – Лісовий кодекс України;

ЗКУ – Земельний кодекс України;

ЦКУ – Цивільний кодекс України;

ККУ – Кримінальний кодекс України;

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення;

ЧАЕС – Чорнобильська атомна електростанція;

ДАЛРУ – Державне агентство лісових ресурсів України;

КМУ – Кабінет Міністрів України;

АРК – Автономна республіка Крим;

ВРУ – Верховна Рада України.

ВСТУП

З усіх природних ресурсів, що становлять скарбницю нашої країни, ліс займає особливе місце. Це найдосконаліший, здатний до відтворення природний комплекс, який дає понад 20 тисяч видів цінної продукції. Українська земля щедро обдарована природою. Майже 4500 видів вищих рослин вплелися в різнобарвний смарагдовий вінок флори України. Тут праліси Полісся і зелених Карпат, діброви Поділля і представники кримських субтропіків. Ліс – це певний природний комплекс, в який входять крім представників рослинного світу, звірі, птахи, різні комахи, міриади мікроорганізмів.

Ліси України за своїм призначенням і розташуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі та інші функції і забезпечують потреби суспільства в лісових ресурсах. До особливостей лісів та лісового господарства України відносяться:

- відносно низький середній рівень лісистості території країни;
- зростання лісів у різних природних зонах (Полісся, Лісостеп, Степ, Українські Карпати та гірський Крим), що містить істотні відмінності щодо лісорослинних умов, методів ведення лісового господарства, використання лісових ресурсів та корисних властивостей лісу;
- переважно екологічне значення лісів та висока їх частка (до 50%) з режимом обмеженого лісокористування;
- високий відсоток заповідних лісів (16,1%), який має стійку тенденцію до зростання;
- історично сформувалась ситуація закріплення лісів за численними постійними лісокористувачами (для ведення лісового господарства ліси надані в постійне користування підприємствам, установам і організаціям кількох десятків міністерств і відомств);

- значна площа лісів зростає у зоні радіоактивного забруднення;
- половина лісів України є штучно створеними і потребують посиленого догляду.

Загальна площа лісового фонду України становить – 10,4 млн. га, із яких вкритих лісовою рослинністю – 9,6 млн. га. Лісистість території країни становить 15,9% [1].

За показником лісистості території, Україна належить до малолісних країн Європи. У багатьох країнах світу цей показник значно вищий. Так, за даними ФАО (Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних націй), у Фінляндії лісистість складає 58,9%, у Швеції – 67,7%, в Німеччині - 29%, у Франції – 28,7%, в Італії – 21,2%, в Канаді – 26,6%, у США – 32,7%, в Росії – 50,5% [2].

Однак ліси є дуже чутливими до антропогенного навантаження. Ігнорування репродуктивних властивостей лісу, необґрунтоване лісокористування здатні завдати йому великої шкоди. Зокрема, в Україні хибна практика планування екстенсивного лісокористування призвела до значного виснаження лісів, зниження загальної продуктивності їх ценозів, погіршення товарної структури лісосічного фонду.

Українські ліси ділять на дві категорії: природні та штучні. Останні розсаджують в один період та ведуть за ними постійний нагляд. Більша частина штучних лісів випадає на так звані промислові регіони – схід України. Проте, через бойові дії, більша частина тих лісів наразі просто знищена.

Сучасний екологічний стан лісів зумовлюється як рівнем та інтенсивністю антропогенного впливу, так і зростаючим техногенним навантаженням, що порушує природну стійкість і середовищноформуючі функції лісових екосистем.

Після проголошення незалежності України лісове господарство розвивалося на засадах лісової політики, теоретичні і правові основи якої були закладені в радянські часи. Засади цієї політики мало змінилися з

прийняттям Верховною Радою України (далі – ВРУ) Лісового кодексу України у 1994 р. (далі – ЛКУ) [3]. Лісова політика України визначалася і формулюється у Постанові Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 16 вересня 2009 року № 977 «Про затвердження Державної цільової програми «Ліси України» на 2010 – 2015 роки» (зі змінами від 02.11.2012 р.) [4] та у Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21.12.2010 року [5].

Станом на сьогодні в Україні існують проблеми реального впровадження механізмів збереження та відтворення лісів. Законодавство певною мірою застаріло, потребує приведення у відповідність із сучасними потребами практики, узгодження з актами законодавства, що регулюють цивільні, земельні та інші суспільні відносини.

Національна економіка і соціальна сфера багато втрачають від того, що Верховна Рада України до цього часу не прийняла закон, в якому законодавчо була б закріплена концепція національної лісової політики. Такий закон дав би поштовх для розбудови національного лісового законодавства та формування досконалої системи інструментів лісової політики.

Особливого значення набуває забезпечення ефективної екологічної і, зокрема, лісової політики держави. Адже, незважаючи на те, що у лісовому законодавстві декларується збереження за лісами виконання переважно екологічних функцій, залишаються актуальними проблеми збільшення лісистості території у природних зонах до оптимального рівня, поліпшення якісного складу лісових насаджень, нарощування природоохоронного потенціалу лісів, збереження їх біологічного різноманіття, підвищення стійкості лісових екосистем до впливу негативних факторів середовища. Вирішення цих проблем потребує поряд із відповідним науковим, технологічним, організаційним, економічним ще й політичного та правового забезпечення.

Метою магістерської роботи є дослідження державної політики України щодо лісів та лісокористування. Також у роботі буде проведено аналіз правового регулювання лісокористування в Україні, дано оцінку сучасному стану лісів України з точки зору виконання політичних завдань і з точки зору існуючих реалій сьогодення.

Виходячи з поставленої мети, визначено такі задачі:

- дати визначення поняттю лісокористування та охорона лісів;
- розкрити особливості еколого-правового режиму різних видів лісокористування;
- дослідити програмні документи, які формулюють державну політику з лісокористування.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі формування та впровадження політики України з питань лісокористування та охорони лісів.

Предметом дослідження є комплекс правових норм і принципів, які містяться у законодавстві України, що формує політику лісокористування.

При написанні магістерської роботи, відповідно до специфіки теми, мети та завдань застосовувався комплекс філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Зокрема, такі методи як порівняльний та аналітичний, методи класифікації, метод аналізу і синтезу, діалектичний метод пізнання, формально-юридичний, системно-структурний, а також звернення до категорії загального та особливого, суті та явища, абстрактного та конкретного.

Структура магістерської роботи складається зі вступу, чотирьох розділів, шести підрозділів, висновку, переліку посилань та додатку. Загальний обсяг магістерської роботи становить 85 сторінок.

1 ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДЕРЖАВНОЇ ЛІСОВОЇ ПОЛІТИКИ

Державна лісова політика України складається з законодавчих, економічних, адміністративних, соціальних та лісогосподарських заходів спрямованих на стале лісоуправління. В Україні національна лісова політика є складовою державної екологічної політики, яка була сформульована у постанові ВРУ «Про Основні напрямки державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» [7].

Відповідно до вищезазначеної постанови, яка є діючою на сьогодні, сучасну і майбутню стратегію лісокористування визначатимуть дві тенденції:

- 1) зростаюча потреба в деревинній сировині в умовах значного дефіциту лісу;
- 2) різке зростання кліматорегулюючої, захисної, санітарно-гігієнічної, рекреаційно-туристичної та естетичної ролі лісів в умовах екологічної кризи.

Перша тенденція потребує раціонального використання деревини, заготовленої як від рубок головного користування, так і від рубок догляду за лісом, санітарних та лісовідновних рубок. Визначальним принципом раціонального використання деревинних ресурсів має стати безвідходне лісокористування [7].

Значним резервом додаткового одержання сировини є доведення рівня використання деревної біомаси до 80 відсотків (без шкідливого впливу на родючість ґрунтів та рослинні ресурси) порівняно з нинішнім рівнем (48 відсотків). Це забезпечуватиметься за рахунок створення і широкого впровадження маловідходних і безвідходних техніки та технологій.

Розширення сировинної бази целюлозно-паперової промисловості на основі плантаційного лісорозведення, впровадження ресурсозберігаючих техніки і технологій у лісопереробному комплексі, використання заміників і

вторинної сировини дасть змогу з 2015 року щороку економити 2220 тис. куб. метрів деревини .

Друга тенденція забезпечуватиметься шляхом перегляду існуючого поділу лісів на групи і категорії захисності виходячи з їх екологічного та господарського значення, а також шляхом збільшення площі територій, що охороняються, обмеження регульованого антропогенного навантаження, збільшення обсягів робіт із заліснення земель, охорони і захисту лісів, підвищення продуктивності та поліпшення породного складу лісів [7].

Раціональне використання та відтворення лісових ресурсів потребує створення повноцінної системи моніторингу лісів як комплексу безперервного спостереження, оцінки і прогнозу їх стану. В рамках системи державного моніторингу навколишнього природного середовища України моніторинг лісів має стати засобом управління лісовим господарством шляхом оптимізації системи лісокористування і запобігання критичним екологічним явищам і процесам [7].

В цілому, проаналізувавши існуючі програмні документи можна зазначити, що Національна лісова стратегія України базується на наступних принципах:

1.Збільшувати площу земель, вкритих лісовою рослинністю, до оптимального рівня у різних природних зонах.

2.Сприяти збереженню біорізноманіття та підвищенню стійкості лісових екосистем.

3.Забезпечувати продуктивність лісів та якість продукції.

4.Впроваджувати політику сталого лісоуправління із особливою увагою до екологічних факторів.

5.Сприяти агролісомеліорації та лісорозведенню.

Лісове господарство ведеться в згідно з сучасним законодавством України, зокрема з ЛКУ. Державна лісова політика України спрямована на раціональне використання, збереження та відновлення лісових ресурсів. Основна мета лісової політики полягає у підтримці сталого лісоуправління,

суміщенні методів лісокористування з екологічними вимогами, збільшенні площі земель, вкритих лісовою рослинністю, шляхом лісорозведення на еродованих, низькопродуктивних землях; інтенсифікації лісокористування, покращенні економічних умов, створенні мережі заповідних територій, впровадженні системи моніторингу природних ресурсів та довкілля; розробці методів зменшення радіоактивного забруднення лісів.

Лісова політика - це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення охорони, відтворення і ефективного, збалансованого використання всіх ресурсів, корисних властивостей та інших цінностей лісів, необхідних цивілізації сьогодні та в майбутньому. Необхідною умовою її успішної реалізації є наявність системи управління лісами і лісовим сектором економіки на міжнародному і національному рівнях.

Цілі міжнародної лісової політики глобальні, для їх досягнення потрібні узгоджені зусилля багатьох держав. Цілі лісової політики національного рівня більш традиційні і прагматичніші. В найбільш загальному вигляді вони зводяться до забезпечення багатоцільового, неперервного і не-виснажливого використання ресурсів та корисних властивостей лісів. Кожна держава, спираючись на аналіз власного ресурсного потенціалу і реального стану справ в економіці та політиці, має конкретизувати цілі лісової політики та створити юридичні, економічні і організаційні умови для їх досягнення. Основні інструменти лісової політики національного рівня: законодавство, планування та організаційна структура, що забезпечує досягнення цілей і захист національних інтересів.

Класичні цілі національної лісової політики прямо впливають із значення лісу для життя держави і суспільства. Вони поділяються на екологічні, ресурсно-економічні і соціальні.

В умовах командно-адміністративної економіки основні цілі і принципи лісової політики формувалися централізовано, виходячи з потреб, можливостей та інтересів СРСР загалом. Регіональні особливості враховувалися, але недостатньо. Окремі положення лісової політики були

приведені в різних законах і відомчих нормативах. Такий підхід успадкований і Україною, діюче лісове законодавство якої здебільшого розвинене на основі радянського права [8].

В більшості країн Європи, зокрема і постсоціалістичних, прийнято формулювати лісову політику в явному вигляді, її цілі та шляхи реалізації розробляються на основі досягнутого консенсусу між усіма зацікавленими сторонами - різного профілю державними установами, приватними і недержавними організаціями. Цей процес має бути відкритим і прозорим. Підготовлений документ ухвалюється парламентом і є орієнтиром при розробці всіх інших законів і положень, що регулюють лісові відносини. Такий підхід гранично демократичний і дозволяє уникнути ситуації, при якій відомчі, регіональні чи приватні інтереси мають пріоритет над інтересами суспільними і державними.

На етапі формування лісового законодавства України корисно використати досвід розробки національної лісової політики європейських держав [8].

1.1 Підгрунтя загальнодержавної лісової політика України

Держава і суспільство є тим середовищем, у якому реалізується лісова політика. Блоки факторів, по яких прийнято характеризувати стан цього середовища, збігаються з основними цілями лісової політики. Однак є ще один потужний комплексний фактор, що не вписується в тривимірну схему. Це загальнодержавна політика, яка відображає суспільну свідомість, що, в свою чергу, значною мірою залежить від історичних традицій народу і політичної волі державних лідерів.

Очевидно, визначаючи пріоритети лісової політики України на сучасному етапі, необхідно чітко уявляти основні умови її реалізації, головні з яких зводяться до наступного. В ході виборів і референдумів народ України

остаточно вибрав стратегічний шлях свого розвитку. Його орієнтири - суверенітет, демократія, ринкова економіка.

Якщо говорити про екологічні фактори то треба враховувати, що природні умови існування лісів країни суттєво змінені під впливом людської діяльності. Її наслідки проявляються в забрудненні атмосфери і ґрунтів, зниженні рівня ґрунтових вод, зміні лісорослинних умов під впливом рекреації. Особливо вагомими для лісового господарства України є масштабні зміни умов росту лісів і ведення лісового господарства, пов'язані із глобальним потеплінням клімату і забрудненням значних територій радіонуклідами в результаті аварії на Чорнобильській атомній електростанції (далі – ЧАЕС) [8].

Структура українських лісів - це наслідок історії їх експлуатації і відтворення. Вона далека від природної, що проявляється у значній фрагментації лісових масивів, високій частці насаджень штучного (45,6%) і порослевого (18,7%) походження, спрощенні породного складу, зниженні біорізноманіття лісів, нерівномірному віковому розподілі деревостанів. Стійкість значної частини лісів понижена, що проявляється у прогресуючому погіршенні їх стану. В останні десятиліття значно зросли збитки та шкода, заподіяні лісовому господарству пожежами, вітровалами, шкідниками. Важлива екологічна (захисна) роль українських лісів загальновідома. Підтримка і посилення цієї ролі протягом останніх десятиріч були основним пріоритетом державної лісової політики України. А це:

- висока (понад 10%) і постійно зростаюча частка заповідників, національних парків та інших особливо захисних територій у загальній площі лісів, суттєвий ріст темпів заповідання лісів за останні роки. Економічний спад сприяє полегшенню процедури виділення нових об'єктів природно-заповідного фонду. Надлишкове виділення нових особливо охоронних територій починає негативно відображатися на ресурсно-економічному потенціалі лісового господарства;

- високий процент лісів, економічне використання яких суттєво обмежено (заборонені рубки головного користування, лісовідновні рубки приурочені до моменту природного розпаду деревостанів) [9].

На Україні є значні площі лісів, не врахованих у складі особливозахисних територій, але фактично зростаючих без втручання людини. До їх числа належать насамперед ліси, не доступні для експлуатації через відсутність доріг у Карпатському регіоні, і ліси, значною мірою забруднені радіонуклідами в результаті аварії на ЧАЕС.

Україна неоднорідна за географічними та лісосировинними умовами. Загальна малолісність України зумовлена наявністю в її складі 8 степових областей, на території яких ліс явище інтразональне, рідкісне (лісистість до 5%) і не може мати суттєвого економічного значення. Інші регіони мають зовсім інші умови лісозабезпеченості. Ліс та пов'язані з ним види діяльності відіграють помітну (Лісостеп), значиму (Полісся) й дуже значну (Карпати) економічну роль. У ході робіт з масового лісовідновлення і лісорозведення на Україні переважно орієнтувалися на шпилькові породи - сосну в рівнинній частині і ялину в Карпатському регіоні. Це призвело до значного зростання частки шпилькових монокультур у породному складі лісів. Насадження цієї категорії характеризуються низькою стійкістю до несприятливих умов середовища, шкідників та хвороб [9].

Помітна тенденція до погіршення якості стиглих і пристигаючих лісів, особливо твердолистяних. Це проявляється в зниженні середніх запасів і проценту виходу ділової деревини при головних рубках, а також зростання частки рубок, пов'язаних з погіршенням стану насаджень (санітарних, лісовідновних), в загальному обсязі лісокористування. Згідно з новим Земельним кодексом ліси України можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Нині основна їх частина знаходиться в постійному користуванні підприємств Держлісагенства (66,1%). Кількісні та якісні характеристики лісів колишніх колективних сільськогосподарських підприємств, що є фондом для формування приватних лісів, загалом значно

гірші, що пояснюється як об'єктивними причинами (гірші умови місцезростання, значна фрагментація, молодший вік), так і нижчим рівнем ведення лісового господарства. В ході реформ 90-х років минулого століття, які супроводжувалися загальною системною кризою, суттєво змінилися економічні умови роботи лісогосподарських підприємств. Головні зміни зводяться до наступного:

- підприємства отримали право власності на заготовлену в ході головного користування деревину та можливість вільної її реалізації на зовнішньому і внутрішньому ринках;

- зменшилися і продовжують зменшуватися розміри бюджетного фінансування лісового господарства;

- в зв'язку з приватизацією і подальшим фактичним банкрутством значної частини підприємств, що споживають і переробляють деревину, на внутрішньому ринку різко впав платоспроможний попит на круглий ліс і продукцію його первинної переробки, змінилася структура внутрішнього споживання деревини [9].

В останні роки спостерігається зростання лісопереробної галузі країни, однак загалом сучасний деревообробний комплекс України залишається малорозвиненим і вкрай незбалансованим, насамперед через відсутність потужностей по переробці маломірної і низькоякісної деревини.

Роль лісу, як засобу створення сприятливих умов для відпочинку та збереження здоров'я суспільства дуже висока і зростатиме, особливо в малолісних і густонаселених районах країни.

В умовах кризи зросла значимість лісового господарства як галузі, що спроможна зберегти робочі місця в сільській місцевості, де проблеми працевлаштування найгостріші. Лісовий сектор має значний потенціал для розширення ринку праці, насамперед за рахунок зайнятості в галузі переробки деревини.

На фоні різкого зниження рівня життя значної частини населення підвищилась роль лісу як джерела палива і продуктів харчування. Водночас

посилилася незаконна експлуатація лісових ресурсів (самовільні рубки, захвати території, браконьєрство). Спостерігається зростання інтересу суспільства до проблем, що пов'язані з лісом і лісовим господарством. Проте рівень його поінформованості загалом не високий [9].

Професійні кадри лісового господарства здебільшого сформувалися в умовах плановорозподільчої економіки і залишаються прихильниками раніше складених оцінок і стереотипів. Сучасна система підготовки і перепідготовки кадрів, а також видавнича діяльність, орієнтовані на потреби лісового сектора, залишаються слабкорозвиненими [9].

1.2 Стратегічні пріоритети лісової політики в Україні

Україна належить до європейських держав і приєдналася до процесу розробки спільних цілей і принципів ведення господарства в лісах Європи (Гельсінський процес), спрямованих на невиснажливе лісокористування, збереження і відновлення біорізноманіття лісових екосистем. В зв'язку з цим стратегічні цілі національної лісової політики повинні мало відрізнятися від цілей, що сформульовані міжнародними угодами стосовно сталого розвитку, раціонального використання та охорони лісів.

В Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року, серед іншого йдеться про стан українських лісів. Визначено, що за площею лісів та запасами деревини Україна є державою з дефіцитом лісових ресурсів [5].

Ліси займають більш як 15,7 відсотка території України (9,58 мільйона гектарів) і розташовані в основному на півночі (Полісся) та заході (Карпати). Оптимальним, за європейськими рекомендаціями, є показник лісистості 20 відсотків, для досягнення якого необхідно створити більше 2 мільйонів гектарів нових лісів. Загальна площа вкритих лісовою рослинністю земель збільшилася з 1961 року із 7,1 до 9,5 мільйона гектарів (на 33,8

відсотка). Якщо зазначені темпи заліснення будуть збережені, то лише через 20 років в Україні буде досягнутий оптимальний рівень лісистості.

Головним напрямком в лісовій політиці України передбачається збільшення до 2020 року площі заліснення до 17 відсотків території держави шляхом відновлення лісів та лісорозведення на земельних ділянках лісового фонду, створення захисних лісових насаджень на землях несільськогосподарського призначення і землях, відведених для заліснення, відновлення та створення нових полезахисних лісових смуг, крім природних степових ділянок [5].

В найбільш загальному вигляді стратегічні пріоритети лісового господарства України можуть бути представлені наступним чином.

1. Розширене відтворення лісових ресурсів у кількісному та якісному (вартісному) вигляді. Досягнення цієї мети вимагає довгострокових узгоджених зусиль з таких напрямків:

- збільшення площі лісів. Найуспішніше може бути здійснено за рахунок заліснення земель Лісостепової і Поліської зони, що не використовуються. Доцільність створення нових лісів у Степовій зоні вимагає додаткового вивчення і обґрунтування насамперед в зв'язку зі зростанням посушливості клімату та зміною гідрологічних умов у регіоні;

- реконструкція лісів з метою приведення їх породного складу відповідно до умов місцезростання. Основною перешкодою для розширення робіт з реконструкції є відсутність коштів і можливостей збуту низькоякісної деревини, що отримана в ході їх проведення;

- підвищення продуктивності і якості (вартості) лісів за рахунок раціонального ведення лісового господарства. Насамперед необхідне підвищення ефективності рубок догляду за лісом і забезпечення своєчасної рубки стиглих насаджень (до моменту різкого падіння їх приросту і погіршення якості деревини, що прогресує), внесення коректив у практику лісовідновлення.

2. Збереження і відновлення біорізноманіття лісів, підтримка їх стабільності і життєздатності. Досягнення цієї мети передбачає:

- раціональний, екологічно і економічно обґрунтований підхід до формування мережі особливо охоронних лісових територій і введення обмежень на лісогосподарську діяльність;

- широкомасштабне впровадження в практику екологічно орієнтованих методів лісовідновлення, лісокористування і лісо вирощування;

- організацію неперервного і ефективного контролю за станом лісів;

- удосконалення системи охорони лісів від пожеж, захисту від шкідників і хвороб.

3. Раціональне, комплексне і постійне використання лісових ресурсів. Для досягнення даної мети необхідні:

- широке впровадження методів, що дозволяють вирощувати ліси, які ефективно та однаково виконуватимуть експлуатаційні, захисні, соціальні та інші функції;

- внесення відповідних змін в практику планування і організації лісокористування;

- досягнення швидкого і збалансованого розвитку деревообробного комплексу країни, який повинен забезпечити попит на весь обсяг вирощуваної деревини.

4. Забезпечення ефективного виконання лісовими екосистемами захисних і соціальних функцій. Досягнення цієї мети передбачає збір додаткової інформації про захисні і соціальні функції лісів; переосмислення багатофункціональної ролі лісу в ландшафті на основі нових даних і сучасних уявлень; внесення відповідних змін в лісогосподарську практику; вкладання коштів у розвиток інфраструктури відпочинку і реалізацію програм екологічної просвіти населення.

5. Зростання економічної ефективності використання лісових ресурсів, досягнення рентабельності лісового господарства, забезпечення сприятливих умов для розвитку деревообробної промисловості.

Донині офіційно визнається, що ліси України мають обмежене сировинне і економічне значення. Ця теза складена в радянський період і справедлива для умов УРСР як частини лісосировинної супердержави. В умовах суверенної України лісову політику доцільно формувати, виходячи із визнання рівної значимості екологічних, економічних і соціальних функцій лісів для країни в цілому. На регіональному рівні це уявлення, безперечно, повинно коригуватись [5].

Шляхи досягнення цієї мети базуються на принципах ринкової економіки і вільної конкуренції. Серед них: забезпечення рівних умов розвитку для підприємств усіх форм власності; досягнення стабільності ринку круглого лісу; збільшення місцевих обсягів переробки; підвищення вартості експортованих товарів; удосконалення методів обліку лісопродукції, а також стандартів визначення сортності; забезпечення доступності інформації про лісові ресурси, можливі обсяги заготівлі круглого лісу, експорту і імпорту лісопродукції.

Цілі лісової політики перехідного періоду спрямовані на формування юридичних, організаційних і економічних умов сталого управління лісами. Загалом вони орієнтовані на посилення ролі законодавства в умовах ринкової економіки і повинні бути досягнуті за відносно короткий проміжок часу) [9].

1.3 Політичні, екологічні та правові аспекти лісової політики України

На сьогодні спеціалісти та експерти, як вітчизняні, так і іноземні вважають, що вкрай потрібно розробити та ухвалити (наприклад, на рівні закону) Національну лісову політику України. Такі документи мають більшість лісових країн світу (приклад румунської лісової політики: *National Forestry Policy Romania_ 2001-2010 En*) [10].

В Україні були спроби розробки та лобіювання прийняття такого закону, наприклад, групою львівських вчених у 2001-2003 році. Національна економіка і соціальна сфера багато втрачають від того, що ВРУ до цього часу

не прийняла закон, в якому законодавчо була б закріплена концепція національної лісової політики. Такий закон дав би поштовх для розбудови національного лісового законодавства та формування досконалої системи інструментів лісової політики.

На цей час існує проект такого закону. В цьому документі, що підготовлений Синякевичем І.М. (професором, доктором економічних наук), Соловієм І.П. (доцент, кандидат сільськогосподарських наук) та Холявкою В.З. (асистент), зроблений аналіз лісової політики України, на основі якого підготовлено проект Закону України “Національна лісова політика” [11].

Проект Закону України “Національна лісова політика”, а також проект “Лісового кодексу України”, що підготовлений кафедрою економіки та менеджменту лісових підприємств Українського державного лісотехнічного університету під керівництвом проф. Синякевича І.М. (опублікований в газеті “Деревообробник”, 2003 р., № 14; надісланий у Верховну Раду України), підготовлено з врахуванням теорії і практики сталого управління лісами та на основі наукових досліджень, що виконані на замовлення Міністерства освіти і науки України в рамках таких держбюджетних наукових тем: ДБ – 25.05. – 2000 “Концепція формування інструментів екополітики” (№ держреєстрації 0100U000952); ДБ 08.25 – 10.03 “Концепція лісової політики України” (№ держреєстрації 0103U000080). Автори проекту Закону України “Національна лісова політика” та проекту “Лісового кодексу України” вважають, що ці два проекти законів варто розглядати у Верховній Раді України в пакеті [11].

Розглянемо різні аспекти лісового законодавства України. Поянемо із політичних.

Після проголошення незалежності України лісове господарство розвивалося на засадах лісової політики, теоретичні і правові основи якої були закладені в радянські часи. За чинним ЛКУ ліси, які знаходяться в межах території України, є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника на ліси здійснюють органи

державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України. Ліси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності. Суб'єктами права власності на ліси є держава, територіальні громади, громадяни та юридичні особи [3].

Земельний кодекс України (далі – ЗКУ) проголошує, що землі в Україні можуть бути в державній, комунальній та приватній власності [12].

Аналіз світового досвіду ведення лісового господарства свідчить про те, що Україні не варто поспішати з трансформацією державної форми власності на ліси. Істотна трансформація державної форми власності на ліси призводить до негативних екологічних і економічних наслідків та порушення сталого управління лісами. Україна в законодавчому порядку повинна закріпити пріоритет за державною формою власності на ліси. В приватну власність доцільно передавати ділянки, площа яких не більше 5 га, які відокремлені від контурів великих лісових масивів і прилягають до фермерських господарств, що власне, і відбувається сьогодні. Але ст. 12, 13 ЛКУ містять такі положення щодо приватної власності на ліси: «Громадяни та юридичні особи України можуть безоплатно або за плату набувати у власність у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств замкнені земельні лісові ділянки загальною площею до 5 гектарів. Ця площа може бути збільшена в разі успадкування лісів згідно із законом» [3]. Але крім того, громадяни та юридичні особи можуть мати у власності ліси, створені ними на набутих у власність у встановленому порядку земельних ділянках деградованих і малопродуктивних угідь, без обмеження їх площі. Ліси, створені громадянами та юридичними особами на земельних ділянках, що належать їм на праві власності, перебувають у приватній власності цих громадян і юридичних осіб [3]. Таким чином, відповідно площа приватних лісів майже не обмежена.

Право приватної власності на ліси громадян та юридичних осіб України виникає з моменту одержання ними документів, що посвідчують право власності на земельну ділянку, та їх державної реєстрації. Ліси,

отримані у спадщину іноземними громадянами, особами без громадянства та іноземними юридичними особами, підлягають відчуженню протягом одного року. Документом, що посвідчує право приватної власності на ліси, є державний акт на право власності на землю, виданий на відповідну земельну ділянку.

Досвід центральноєвропейських країн щодо реституції (повернення колишнім власникам) і приватизації лісів переконливо свідчить, що процесам приватизації лісів повинне передувати створення відповідних інституцій, здатних надавати приватним лісовласникам відповідні послуги, консультації та здійснювати належний контроль за веденням лісового господарства.

Варто звернути увагу на те, що національна лісова політика України є продержавною (тобто, спрямованою лише на підтримку державних лісів) і дискримінаційною щодо інших форм власності на ліси. Світовий досвід свідчить про те, що національна лісова політика буває успішною лише тоді, коли вона передбачає підтримку лісів всіх форм власності. Загальновідомим є також те, що в державних лісах лісовий менеджмент краще підтримує суспільні функції, ніж у приватних. Водночас він більш прибутковий в приватних лісах [13].

Безперервне право державної власності на ліси в Україні реалізується через Ради різних рівнів та інші органи влади вкрай неефективно. Загальновизнані в світі засади сталого управління лісами законодавчо не закріплені і не є обов'язковими для лісокористувачів. В цілому, лісове господарство України та національна лісова політика недостатньо ефективні.

Але разом з недоліками і упущеннями, що пов'язані з адміністративно-командними методами господарювання і злочинністю, необхідно бачити і позитивні зрушення, що зумовлені працею лісівників багатьох поколінь. До таких позитивних зрушень можна віднести те, що Україна приєдналася до пан'європейського процесу щодо збереження і захисту лісів. Налагоджується співробітництво з іноземними науковими і навчальними закладами в рамках багатьох міжнародних проектів. Державним лісовим агенством України

підписані меморандуми про співробітництво у сфері лісового господарства і науки з лісовими службами Австрії, Російської Федерації та Словаччини, тощо [11].

В Україні зросла кількість заповідників і національних парків. За період з 1990 року по 2001 рік їх кількість збільшилася з 21 до 32, а площа – на 563,8 тис. га. Площа вкритих лісовою рослинністю земель за останні 30 років зросла на 1,6 млн. га, а запас деревини в лісах збільшився на 1 млрд.м³, тобто в 2,3 рази.

З 1989 року в Україні запроваджено систему моніторингу лісів, яка діє як багаторівнева система, що дає можливість збалансувати витрати на моніторинг і рівень його інформативності. Система моніторингу здійснюється Науково-дослідним інститутом лісового господарства і агро меліорації із дотриманням європейських принципів ICP Forest і поєднанням з американською програмою Forest Health Monitoring (FHM) [11].

Щодо екологічних аспектів лісової політики України, то можна зазначити, що впродовж двадцятого століття діяльність лісового господарства України була спрямована на створення нестійких та бідних на біорізноманіття лісових культур. Негативні наслідки такої політики спостерігаються в усіх регіонах України. Особливо вони відчуються на теренах Карпат, де окупаційна австрійська влада ще в дев'ятнадцятому столітті замінила місцеві змішані стійкі деревостани на нестійкі смерекові монокультури. Ця практика лісовирощування не змінилася і в двадцятому столітті. Не покращилася вона і в роки незалежності України в зв'язку з незадовільним фінансуванням лісового господарства. Нестійкі чисті ялинники, з їх поверхневою кореневою системою, які прийшли на зміну корінним листяним насадженням, стали основним чинником екологічної нестабільності лісової екосистеми Карпат [11].

Негативних антропогенних впливів зазнали ліси Полісся. Нестабільність лісових екосистем Полісся пов'язана з меліорацією лісових земель, порушенням гідрологічного режиму, забрудненням довкілля та

Чорнобильською катастрофою. Ситуація в лісовому господарстві в останні роки ускладнилася в зв'язку із зростанням самовільних рубок, лісових пожеж та незадовільним фінансуванням лісового господарства. В результаті масштабних меліоративних робіт, які проведені на території Західного Полісся, значно знизився рівень ґрунтових вод у цьому регіоні та погіршилася пожежна безпека. Зростають збитки від лісових пожеж. Продовжує зменшуватися площа лісів, яка охоплена авіаційною охороною. Зростає нищення лісів лісогосподарськими рубками, яке подекуди набуває катастрофічних масштабів. Щорічні обсяги природного поновлення складають лише 5 тис. га, що складає 21% від загальних обсягів лісовідновлення. За цим показником Україна значно поступається європейським країнам, які заліснення лісових земель здійснюють головним чином шляхом сприяння природному поновленню [11].

В результаті незадовільної екологічної і лісової політики погіршилася структура українських лісів. Культурні і порослеві ліси в Україні складають відповідно 45,6 і 18,7 відсотків.

Фактичний запас деревини найбільш цінних деревних порід у віці стиглості складає не більше 50 відсотків потенційної. Рубками догляду за лісом, санітарно-вибірковими та іншими лісогосподарськими рубками вибирається близько 50 відсотків деревного запасу. Лісогосподарські рубки поступово трансформуються в промислову заготівлю найбільш продуктивних дерев на шкоду потенційній продуктивності лісів. Статистична інформація про лісовий фонд України свідчить про зниження середньої повноти лісових насаджень та частки високоповнотних насаджень.

Національна лісова політика недостатньо враховує те, що екологічні умови лісокористування істотно змінилися в зв'язку з глобальними екологічними змінами, що відбулися під впливом деградації навколишнього природного середовища. В Україні не ведуться масштабні наукові дослідження змін у лісових екосистемах на генетичному рівні, що відбуваються під впливом глобальних кліматичних змін і забруднення

довкілля. В результаті превалювання суцільних рубок головного користування та культурного відтворення лісових ресурсів зросла частка хвойних лісів, яка є нестійкою і вразливою. Вони дедалі інтенсивніше деградують під впливом глобального і регіонального забруднення навколишнього природного середовища і глобальних змін клімату.

Незадовільною, на наш погляд, є ситуація щодо прозорості і відкритості лісової політики, на яку майже не впливають громадські природоохоронні організації, місцеве населення та споживачі продукції лісового господарства. Інформація про стан охорони, відтворення і використання лісових ресурсів є недостатньо прозорою. Місцеве населення і громадські організації не бувають участі в плануванні лісокористування.

Впродовж років незалежності Україна не спромоглася розробити концепцію лісової політики, яка була б узгоджена з усіма зацікавленими сторонами (споживачами продукції лісового господарства, представниками освіти і науки, громадськими природоохоронними організаціями та місцевими органами влади), як це передбачено резолюціями Міжнародної конференції ООН (Ріо-де-Жанейро, 1992) та Лісабонською конференцією міністрів Європейських країн (1998), що визнані Україною [11]. Спостерігається істотне відставання України від інших країн Центральної і Східної Європи, які в законодавчому порядку затвердили національну лісову політику і стратегію її впровадження. Незважаючи на істотні регіональні еколого-економічні відмінності в лісокористуванні на теренах Карпат, Криму, Полісся, Лісостепу і Степу, в Україні відсутня концепція регіональної лісової політики, яка б враховувала екологічні, економічні та соціальні умови лісокористування в окремих регіонах.

В умовах відсутності концепції національної лісової політики, затвердженої ВРУ, та за наявності застарілого ЛКУ, в Україні ведуться недостатньо відкриті переговори щодо передачі в оренду іноземним партнерам лісів Карпат з метою інтенсивного лісокористування в екологічно вразливому регіоні, ліси якого виконують важливі рекреаційні, захисні,

охоронні, водорегулюючі та інші корисні суспільні функції. Така лісова політика стала загрозою національним інтересам України. Вона, крім того, суперечить духу Рамкової Конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат [14].

Щодо економічних аспектів лісової політики, то на сьогодні ми маємо все ще недостатньо ефективні економічні інструменти лісової політики. Незважаючи на те, що Податковим кодексом України (далі – ПКУ) введено поняття рентної плати за спеціальне використання природних ресурсів в Україні, у тому числі і лісових ресурсів, все ще існують економічні питання, особливо враховуючи корупційну складову при здійсненні рентних платежів [15]. Водночас, не можна не згадати про прогресивність положень нового ПКУ, відповідно до положень якого платниками рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів є:

- лісокористувачі - юридичні особи, їх філії, відділення, інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи, постійні представництва нерезидентів, які отримують доходи з джерел їх походження з України або виконують агентські (представницькі) функції стосовно таких нерезидентів або їх засновників;
- фізичні особи (крім фізичних осіб, які мають право безоплатно без видачі спеціального дозволу використовувати лісові ресурси відповідно до лісового законодавства);
- а також фізичні особи - підприємці, які здійснюють спеціальне використання лісових ресурсів на підставі спеціального дозволу (лісорубного квитка або лісового квитка) або відповідно до умов договору довгострокового тимчасового користування лісами [15].

Об'єктом оподаткування рентною платою за спеціальне використання лісових ресурсів є:

- деревина, заготовлена в порядку рубок головного користування;
- деревина, заготовлена під час поліпшення якісного складу лісів, їх оздоровлення, посилення захисних властивостей, розчищення лісових

ділянок, вкритих лісовою рослинністю, у зв'язку з будівництвом гідровузлів, трубопроводів, шляхів тощо;

- другорядні лісові матеріали (заготівля живиці, пнів, лубу та кори, деревної зелені, деревних соків та інших другорядних лісових матеріалів, передбачених нормативно-правовими актами з ведення лісового господарства);

- побічні лісові користування (заготівля сіна, випасання худоби, заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин);

- використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт [15].

Ставки рентної плати за заготівлю деревини застосовуються з урахуванням розподілу лісів за поясами і розрядами. Розподіл лісів за поясами:

- до першого поясу належать усі ліси, за винятком лісів Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей і лісів гірської зони Львівської області;

- до другого поясу належать ліси Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей і ліси гірської зони Львівської області.

Недосконалыми є кореневі платежі за деревину, які в Україні виконують головним чином фіскальну функцію всупереч світовій двохсотлітній практиці використання цього інструменту лісової політики як ціни на продукцію лісовирощування.

В лісовому господарстві України склався несприятливий інвестиційний клімат, який пов'язаний з недосконалыми інструментами лісової політики, правовим полем, корумпованістю в сфері економіки; недостатньою прозорістю і доступністю інформації про інвестиційні проекти, специфікою лісогосподарського виробництва та багатофункційним призначенням лісів.

Національна лісова політика України характеризується жорсткою формалізацією норм і правил лісокористування, що негативно відбивається

на ефективності лісового менеджменту. Назріла об'єктивна необхідність їх перегляду, оскільки в багатьох випадках вони не дозволяють приймати в лісовому менеджменті ефективні рішення. В Україні, яка характеризується низькою лісистістю території (15,6%) і дефіцитом лісових ресурсів, спостерігається негативна тенденція нарощування експорту круглих лісоматеріалів, яка стає загрозою для розвитку національної деревообробної та целюлозно-паперової промисловості. Вирішення цієї проблеми має здійснюватися не за допомогою заборонених засобів, а шляхом використання ринкових інструментів лісової політики та з урахуванням як інтересів лісового господарства, так і національних споживачів круглих лісоматеріалів. Національна лісова політика повинна передбачати комплексну підтримку лісового сектору економіки (лісового господарства, деревообробної та целюлозно-паперової промисловості) і сприяти інтеграції його окремих галузей між собою та іншими галузями національної економіки.

Таким чином, аналіз національної лісової політики дає підставу стверджувати про об'єктивну необхідність прийняття на ВРУ закону, який би визначив мету, завдання, інструменти і принципи лісової політики, які б послужили розвитку лісового господарства України.

2 ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА ЛІСОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ ЛІСІВ В УКРАЇНІ

Правовідносини, пов'язані з використанням лісових ресурсів та земель лісового фонду, регулюють ЛКУ, ЗКУ, закони України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. [16], «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р. [17], «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. [18], «Про рослинний світ» від 09 квітня 1999 р. [19], «Про екологічну мережу України» від 24 червня 2004 року [20], «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27 лютого 1991 р. [21] та інші нормативно-правові акти.

Ліс - тип природних комплексів (екосистема), у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище.

Ліси є національним багатством і за своїм призначенням та місцезростанням виконують переважно екологічні (водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні), естетичні, виховні та інші функції, мають обмежене експлуатаційне значення і підлягають державному обліку та охороні (ст. 3 ЛКУ) [3].

Також у цій статті ЛКУ зазначається, що ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезростанням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах.

Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави.

Закон дає визначення поняттю «лісова ділянка» - ділянка лісового фонду України з визначеними межами, виділена відповідно до ЛКУ для ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів без вилучення її у землекористувача або власника землі.

Лісові ділянки можуть бути вкриті лісовою рослинністю, а також постійно або тимчасово не вкриті лісовою рослинністю (внаслідок неоднорідності лісових природних комплексів, лісогосподарської діяльності або стихійного лиха тощо). До не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок належать лісові ділянки, зайняті незімкнутими лісовими культурами, лісовими розсадниками і плантаціями, а також лісовими шляхами та просіками, лісовими протипожежними розривами, лісовими осушувальними канавами і дренажними системами.

Земельна лісова ділянка - земельна ділянка лісового фонду України з визначеними межами, яка надається або вилучається у землекористувача чи власника земельної ділянки для ведення лісового господарства або інших суспільних потреб відповідно до земельного законодавства.

У травні 2017 року ст.1 ЛКУ була доповнена частинами 7, 8 і 9 щодо визначення наступних понять [3].

Природні ліси (природні лісові екосистеми) - ліси (лісові екосистеми), в яких локально і тимчасово проявився антропогенний вплив, але він не змінив ценотичної структури фітоценозів і тому природні лісові екосистеми здатні протягом короткого часу регенеруватися (відновитися) природним шляхом до стану пралісових екосистем.

Праліси (пралісові екосистеми) - споконвічний, стародавній ліс (природні лісові екосистеми), що сформувався природним шляхом і в ході розвитку не зазнав безпосереднього антропогенного впливу.

Квазіпраліси - умовно пралісові екосистеми, в яких відбувся незначний тимчасовий антропогенний вплив, що не змінив природної структури лісостанів і при припиненні якого натуральний стан екосистем повністю відтворюється протягом короткого періоду.

Усі ліси на території України становлять її лісовий фонд. До лісового фонду України належать лісові ділянки, в тому числі захисні насадження лінійного типу, площею не менше 0,1 гектара. До лісового фонду не належать (ст. 4 ЛКУ):

зелені насадження у межах населених пунктів (парки, сади, сквери, бульвари тощо), які не віднесені у встановленому порядку до лісів;

окремі дерева і групи дерев, чагарники на сільськогосподарських угіддях, садибах, присадибних, дачних і садових ділянках [3].

Право лісокористування є складовою частиною права природокористування, тому йому притаманні всі загальні особливості останнього. Разом з тим, право лісокористування має певні особливості, що обумовлено різними формами власності на ліси, їх правовим режимом, значущістю лісів у виконанні екологічної, економічної, культурно-оздоровчої та інших функцій.

Право лісокористування слід розглядати у двох аспектах: як об'єктивне і як суб'єктивне право.

Об'єктивне право лісокористування - це сукупність правових норм, що регулюють порядок та умови раціонального користування і відтворення лісів, підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин у зазначеній галузі.

Суб'єктивне право лісокористування слід розуміти як установлену і гарантовану законом можливість конкретних суб'єктів на безпосередню експлуатацію лісів з метою задоволення потреб у лісових ресурсах, добування їх корисних властивостей.

Для характеристики права лісокористування неабияке значення має визначення таких понять, як «ліс», «лісові ресурси» та «лісовий фонд». Вище ми вже визначили поняття лісу й лісового фонду.

Поняття «лісові ресурси» також істотно відрізняються від понять «ліс» та «лісовий фонд».

Лісовими ресурсами є деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються у процесі формування лісових природних комплексів. До лісових ресурсів також належать корисні властивості лісів (здатність лісів зменшувати негативні наслідки природних явищ, захищати ґрунти від ерозії, запобігати забрудненню навколишнього природного середовища та очищати його, сприяти регулюванню стоку води, оздоровленню населення та його естетичному вихованню тощо), що використовуються для задоволення суспільних потреб (ст.6 ЛКУ) [3].

Ліси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності. Суб'єктами права власності на ліси є держава, територіальні громади, громадяни та юридичні особи.

У державній власності перебувають усі ліси України, крім лісів, що перебувають у комунальній або приватній власності. Право державної власності на ліси набувається і реалізується державою в особі КМУ, Ради міністрів Автономної Республіки Крим (далі – АРК), місцевих державних адміністрацій.

У комунальній власності перебувають ліси в межах населених пунктів, крім лісів, що перебувають у державній або приватній власності. У комунальній власності можуть перебувати й інші ліси, набуті або віднесені до об'єктів комунальної власності в установленому законом порядку. Право комунальної власності на ліси реалізується територіальними громадами безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування.

Суб'єктами права приватної власності на ліси є громадяни та юридичні особи України [3].

Також, крім права власності, ЛКУ встановлює право користування лісами, яке здійснюється в порядку постійного та тимчасового користування [3].

У постійне користування ліси на землях державної власності для ведення лісового господарства без встановлення строку надаються спеціалізованим державним лісогосподарським підприємствам, іншим державним підприємствам, установам та організаціям, у яких створено спеціалізовані лісогосподарські підрозділи. Теж саме відбувається щодо лісів на землях комунальної власності.

Ліси надаються в постійне користування на підставі рішення органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування, прийнятого в межах їх повноважень за погодженням з органами виконавчої влади з питань лісового господарства та з питань охорони навколишнього природного середовища АРК, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства, обласними, Київською, Севастопольською міськими державними адміністраціями, органом виконавчої влади АРК з питань охорони навколишнього природного середовища. У разі прийняття рішення про надання лісів у постійне користування обласними, Київською, Севастопольською міськими державними адміністраціями таке рішення погоджується з Мінприроди. Прийняття рішень КМУ не потребує погоджень з іншими органами. Право постійного користування лісами посвідчується державним актом на право постійного користування земельною ділянкою.

Інша річ – тимчасове користування, його об'єктом можуть бути всі ліси, що перебувають у державній, комунальній або приватній власності. Тимчасове користування лісами може бути: довгостроковим - терміном від одного до п'ятдесяти років і короткостроковим - терміном до одного року [3].

Довгострокове тимчасове користування лісами - засноване на договорі строкове платне використання лісових ділянок, які виділяються для потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних,

спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, проведення науково-дослідних робіт.

Довгострокове тимчасове користування лісами державної та комунальної власності здійснюється без вилучення земельних ділянок у постійних користувачів лісами на підставі рішення відповідних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, прийнятого в межах їх повноважень за погодженням з постійними користувачами лісами та органом виконавчої влади з питань лісового господарства АРК, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства.

Довгострокове тимчасове користування лісами приватної власності здійснюється без вилучення земельних ділянок шляхом укладення між власником лісів та тимчасовим лісокористувачем договору, який підлягає реєстрації в органі виконавчої влади з питань лісового господарства АРК, центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства.

Короткострокове тимчасове користування лісами для заготівлі другорядних лісових матеріалів, побічних лісових користувань та інших потреб, здійснюється без вилучення земельних ділянок у власника лісів, постійного лісокористувача на підставі спеціального дозволу, що видається власником лісів, постійним лісокористувачем підприємствам, установам, організаціям, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, іноземним юридичним особам [3].

Суб'єктами правовідносин тимчасового користування лісами є: власники лісів або уповноважені ними особи; підприємства, установи, організації, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, іноземні юридичні особи. Тимчасовий лісокористувач не має права передавати лісові ділянки в тимчасове користування іншим особам [3].

Ліси України за екологічним і соціально-економічним значенням та залежно від основних виконуваних ними функцій поділяються на такі категорії:

- 1) захисні ліси (виконують переважно водоохоронні, ґрунтозахисні та інші захисні функції);
- 2) рекреаційно-оздоровчі ліси (виконують переважно рекреаційні, санітарні, гігієнічні та оздоровчі функції);
- 3) ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення (виконують особливі природоохоронні, естетичні, наукові функції тощо);
- 4) експлуатаційні ліси.

Поділ лісів на категорії залежно від основних виконуваних ними функцій проводиться в порядку, що встановлюється КМУ [3]. Такий порядок визначено Постановою КМУ «Про затвердження порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок» від 16 травня 2007 року [22].

2.1 Права та обов'язки лісокористувачів

Права та обов'язки лісокористувачів досить різні, у зв'язку з чим лісове законодавство поділяє їх на такі, що притаманні постійним лісокористувачам або тимчасовим лісокористувачам, й ті, що мають громадяни і юридичні особи – власники приватних лісів.

Громадяни та юридичні особи, які мають у приватній власності ліси, мають право бути власниками лісових ресурсів та використовувати їх. Також у них є право на відшкодування збитків у випадках, передбачених законом; продавати або іншим шляхом відчужувати відповідно до закону земельну лісову ділянку; споруджувати в установленому порядку виробничі та інші будівлі й споруди, необхідні для ведення лісового господарства і використання лісових ресурсів [3].

Громадяни та юридичні особи, які мають у приватній власності ліси, зобов'язані:

- 1) вести лісове господарство на основі матеріалів лісовпорядкування;
- 2) забезпечувати охорону, захист, відтворення і підвищення продуктивності лісових насаджень, посилення їх корисних властивостей та покращання родючості ґрунтів, виконувати інші заходи відповідно до вимог лісового законодавства;
- 3) дотримуватися правил і норм використання лісових ресурсів;
- 4) вести лісове господарство та використовувати лісові ресурси способами, які не завдають шкоди навколишньому природному середовищу, забезпечують збереження корисних властивостей лісів і створюють сприятливі умови для їх охорони, захисту та відтворення;
- 5) вести первинний облік лісів, надавати в установленому законодавством порядку статистичну звітність та інформацію про стан лісів і використання лісових ресурсів;
- 6) забезпечувати охорону типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, сприяти формуванню екологічної мережі відповідно до природоохоронного законодавства [3].

Законом можуть бути передбачені й інші права та обов'язки громадян і юридичних осіб, які мають у приватній власності ліси.

Постійні лісокористувачі мають:

- 1) право самостійно господарювати в лісах;
- 2) виключне право на заготівлю деревини;
- 3) право власності на заготовлену ними продукцію та доходи від її реалізації;
- 4) право на відшкодування збитків у випадках, передбачених законодавством;
- 5) право здійснювати відповідно до законодавства будівництво доріг, спорудження жилих будинків, виробничих та інших будівель і споруд, необхідних для ведення лісового господарства.

Постійні лісокористувачі зобов'язані:

- 1) забезпечувати охорону, захист, відтворення, підвищення продуктивності лісових насаджень, посилення їх корисних властивостей, підвищення родючості ґрунтів, вживати інших заходів відповідно до законодавства на основі принципів сталого розвитку;
- 2) дотримуватися правил і норм використання лісових ресурсів;
- 3) вести лісове господарство на основі матеріалів лісовпорядкування, здійснювати використання лісових ресурсів способами, які забезпечують збереження оздоровчих і захисних властивостей лісів, а також створюють сприятливі умови для їх охорони, захисту та відтворення;
- 4) вести первинний облік лісів;
- 5) дотримуватися встановленого законодавством режиму використання земель;
- 6) забезпечувати охорону типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, сприяти формуванню екологічної мережі відповідно до природоохоронного законодавства;
- 8) забезпечувати безперешкодний доступ до об'єктів електромереж, інших інженерних споруд, які проходять через лісову ділянку, для їх обслуговування [3].

Тимчасові лісокористувачі на умовах довгострокового користування мають право:

- 1) здійснювати господарську діяльність у лісах з дотриманням умов договору;
- 2) за погодженням із власниками лісів, постійними лісокористувачами в установленому порядку зводити тимчасові будівлі і споруди, необхідні для ведення господарської діяльності;
- 3) отримувати продукцію і доходи від її реалізації.

Тимчасові лісокористувачі на умовах довгострокового користування зобов'язані:

- 1) приступати до використання лісів у строки, встановлені договором;
- 2) виконувати встановлені обмеження (обтяження) в обсязі, передбаченому законом та договором;
- 3) дотримуватися встановленого законодавством режиму використання земель;
- 4) вести роботи способами, які забезпечують збереження оздоровчих і захисних властивостей лісів, а також створюють сприятливі умови для охорони, захисту і відтворення типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, сприяти формуванню екологічної мережі;
- 5) своєчасно вносити плату за використання лісових ресурсів;
- 6) не порушувати прав інших лісокористувачів [3].

У тимчасових лісокористувачів на умовах короткострокового користування також є права здійснювати використання лісових ресурсів з дотриманням вимог спеціального дозволу; за погодженням із власниками лісів, постійними лісокористувачами у встановленому порядку споруджувати тимчасові будівлі та споруди, необхідні для зберігання і первинної обробки заготовленої продукції; власності на заготовлену ними в результаті використання лісових ресурсів продукцію та доходи від її реалізації; на відшкодування збитків у випадках, передбачених законодавством [3].

Тимчасові лісокористувачі на умовах короткострокового користування зобов'язані:

- 1) здійснювати використання лісових ресурсів за встановленими правилами і нормами;
- 2) вести роботи способами, які забезпечують збереження оздоровчих і захисних властивостей лісів, а також створюють сприятливі умови для охорони, захисту та відтворення лісів, охорони типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу;
- 3) своєчасно вносити плату за використання лісових ресурсів;

4) не порушувати прав інших лісокористувачів [3].

Також ЛКУ передбачає підстави та умови припинення права приватної власності на ліси та права користування лісами.

Наприклад, право приватної власності на ліси припиняється в разі припинення права власності на земельну лісову ділянку у випадках і в порядку, встановлених законом. Припинення права власності на ліси в разі добровільної відмови власника від права власності на земельну лісову ділянку на користь держави або територіальної громади здійснюється за його заявою до відповідного органу в установленому законом порядку [3].

Щодо припинення права постійного користування лісами, то ЛКУ визначені наступні підстави:

1) припинення права користування земельною лісовою ділянкою у випадках і порядку, встановлених законом;

2) використання лісових ресурсів способами, які завдають шкоду навколишньому природному середовищу, не забезпечують збереження оздоровчих, захисних та інших корисних властивостей лісів, негативно впливають на їх стан і відтворення;

3) використання лісової ділянки не за цільовим призначенням [3].

Крім цих підстав право тимчасового користування лісами припиняється у випадках:

1) добровільної відмови від використання лісових ресурсів;

2) закінчення строку, на який було надано право використання лісових ресурсів;

3) припинення діяльності лісокористувачів, яким було надано право використання лісових ресурсів;

4) порушення правил і норм, умов спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів;

б) порушення встановлених строків справляння збору за використання лісових ресурсів;

8) невідшкодування в установленому порядку збитків, заподіяних лісовому господарству внаслідок порушень лісового законодавства, та невиконання вимог щодо усунення виявлених недоліків [3].

Припинення права використання лісових ресурсів здійснюється в установленому порядку шляхом анулювання лісорубного квитка або лісового квитка тими органами, які їх видали. Законом можуть бути передбачені й інші випадки припинення права використання лісових ресурсів.

У новій редакції ЛКУ є поняття лісового сервітуту, тобто права на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною лісовою ділянкою [3]. Встановлено, що громадяни мають право вільно перебувати в лісах державної та комунальної власності, якщо інше не передбачено законом.

Права власників лісів або лісокористувачів можуть бути обмежені на користь інших заінтересованих осіб на підставі закону, договорів, заповіту або за рішенням суду.

Установлення лісового сервітуту не веде до позбавлення власника земельної лісової ділянки, щодо якої встановлений лісовий сервітут, права володіння, користування та розпоряджання нею, а користувача - володіння, користування.

Лісовий сервітут здійснюється способом, найменш обтяжливим для власника лісів або користувача земельної лісової ділянки, щодо якої він установлений. Положення Цивільного кодексу України та ЗКУ застосовуються до лісових сервітутів у частині, що не суперечить вимогам ЛКУ [3, 12, 23].

2.2 Правове регулювання загального та спеціального використання лісових ресурсів

Використання лісових ресурсів здійснюється в порядку загального і спеціального використання.

Громадяни мають право в лісах державної та комунальної власності, а також за згодою власника в лісах приватної власності вільно перебувати, безоплатно без видачі спеціального дозволу збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квіти, ягоди, горіхи, гриби тощо [3]. Максимальні норми безоплатного збору дикорослих трав'яних рослин, квітів, ягід, горіхів, грибів тощо встановлюються органами виконавчої влади за поданням Державного агентства лісових ресурсів України (далі – ДАЛРУ), АРК, обласними, Київською, Севастопольською міськими державними адміністраціями. У разі прийняття рішення про встановлення максимальних норм безоплатного збору дикорослих трав'яних рослин, квітів, ягід, горіхів, грибів тощо обласними, Київською, Севастопольською міськими державними адміністраціями таке рішення погоджується з Мінприроди [3].

Громадяни під час здійснення загального використання лісових ресурсів зобов'язані виконувати вимоги пожежної безпеки в лісах, користуватися лісовими ресурсами, способами і в обсягах, що не завдають шкоди відтворенню цих ресурсів, не погіршують санітарного стану лісів.

Спеціальне використання лісових ресурсів має свою класифікацію, в основі якої лежить мета лісокористування.

У порядку спеціального використання можуть здійснюватися такі види використання лісових ресурсів:

- 1) заготівля деревини;
- 2) заготівля другорядних лісових матеріалів;
- 3) побічні лісові користування;

4) використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт.

Законодавством України можуть передбачатися й інші види спеціального використання лісових ресурсів, яке здійснюється в межах лісових ділянок, виділених для цієї мети.

Порядок та умови здійснення спеціального використання лісових ресурсів встановлюються Кабінетом Міністрів України у Постанові від 23 травня 2007 р., № 761 «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів» [24].

Спеціальне використання лісових ресурсів здійснюється на лісових ділянках, які виділяються для цієї мети, без надання земельних ділянок.

Лісова ділянка може бути виділена одному або кільком тимчасовим лісокористувачам для різних видів використання лісових ресурсів. Землі, що були порушені під час використання лісових ресурсів, приводяться відповідно до вимог законодавства винними в цьому особами за їх рахунок до стану, придатного для використання за призначенням.

Спеціальне використання лісових ресурсів на виділеній лісовій ділянці проводиться за спеціальним дозволом - лісорубний квиток або лісовий квиток, що видається безоплатно. Спеціальний дозвіл на заготівлю деревини в порядку рубок головного користування видається органом виконавчої влади з питань лісового господарства АРК, Державним агенством лісових ресурсів України [3].

Спеціальний дозвіл на інші види спеціального використання лісових ресурсів видається власниками лісів або постійними лісокористувачами. На виділених лісових ділянках можуть використовуватися лише ті лісові ресурси і лише для цілей, що передбачені виданим спеціальним дозволом. Спеціальний дозвіл видається власниками лісів або постійними

лісокористувачами у встановленому порядку також на проведення інших рубок та робіт, пов'язаних і не пов'язаних із веденням лісового господарства.

КМУ своєю Постановою від 23 травня 2007 р., № 761 «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів» визначив порядок видачі таких дозволів [24].

Підставами для прийняття рішення про відмову у видачі спеціального дозволу є:

- прийняття в установленому порядку рішення про зміну поділу лісів на категорії, в межах яких знаходяться лісові ділянки, виділені для спеціального використання лісових ресурсів, або про виділення особливо захисних лісових ділянок;

- прийняття рішення про припинення діяльності лісокористувача;

- невстановлення лімітів використання лісових ресурсів або їх перевищення;

- недотримання встановленого порядку видачі спеціального дозволу на використання лісових ресурсів;

- результати оцінки впливу на довкілля.

Спеціальний дозвіл на використання лісових ресурсів може бути анульовано в разі припинення права користування лісами з підстав, пройшлося вище [3].

На сьогодні втратили чинність Правила рубок головного користування в лісах України, які діяли з 1995 р. по 2010 рік.

Наступним видом спеціального використання лісових ресурсів є заготівля живиці. Живиця використовується як технічний матеріал у різних сферах діяльності людини.

Заготівля живиці здійснюється шляхом підсочки (надрізу на корі) стиглих деревостанів, які після закінчення строків підсочки плануються до рубки, а також пристигаючих деревостанів, які до строку закінчення рубки підлягатимуть рубці. Забороняється проведення рубок головного користування до закінчення строків підсочки у хвойних деревостанах,

призначених для заготівлі живиці. Вирубання цих деревостанів до їх підсочки, а також дострокове вилучення їх з підсочки може допускатися, як виняток, з дозволу ДАЛРУ.

Згідно з Правилами заготівлі живиці в лісах України, затвердженими постановою КМУ 8 лютого 1996 року, ділянки для заготівлі живиці визначаються відповідно до матеріалів лісовпорядкування та планів рубок головного користування [25].

Видом лісокористування є заготівля другорядних лісових матеріалів (пнів, лубу, кори та деревної зелені). Вона проводиться для промислової переробки, розвитку лісових промислів і задоволення потреб населення.

Деревні пні заготовляються для одержання осмолу (сировини для смолоскипидарного виробництва) та дров. До початку робіт, пов'язаних із заготівлею пнів, лісокористувачі складають технологічні карти.

Луб заготовляється шляхом знімання кори з дерев, призначених для рубки у поточному році. Робота проводиться в період інтенсивного руху соків (квітень-травень).

Кора деревних порід заготовляється з метою одержання лікарської та технічної сировини (кора дубу, крушини, калини тощо), а також сировини для виробництва дьогтю (берест).

До деревної зелені належать дрібні пагони та гілки з дерев, підліску, підросту та цілі дерева, що заготовляються для приготування корму тваринам, а також для технічних, ритуальних та інших потреб.

Серед видів права спеціального використання лісових ресурсів важливе місце посідають побічні лісові користування. Згідно зі ст. 73 ЛКУ до побічних лісових користувань належать: заготівля сіна, випасання худоби, розміщення пасік, заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, збирання лісової підстилки, заготівля очерету [3]. Нормативно-правовими актами з ведення лісового господарства можуть бути передбачені й інші види побічних лісових користувань. Побічні лісові користування повинні здійснюватися без заподіяння шкоди лісу.

Користування земельними ділянками лісового фонду для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей здійснюється юридичними та фізичними особами з дозволу органів місцевого самоврядування за погодженням з постійними лісокористувачами. Цей вид користування проводиться з урахуванням вимог щодо збереження лісового середовища і природних ландшафтів та з додержанням правил архітектурного планування приміських зон і санітарних вимог. У лісах, що використовуються для відпочинку, лісокористувачі повинні здійснювати роботи щодо їх благоустрою. Порядок користування земельними ділянками лісового фонду в культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілях встановлюється КМУ [3].

Для науково-дослідних робіт відповідним установам та організаціям виділяються спеціальні земельні ділянки лісового фонду. На цих земельних ділянках може бути обмежено або повністю заборонено використання лісових ресурсів, якщо це суперечить цілям науково-дослідних робіт.

Земельні ділянки лісового фонду для потреб мисливського господарства (мисливські угіддя) надаються користувачам відповідно до Закону України «Про тваринний світ» [18].

Порядок використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду на природно-заповідних територіях визначається відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [17].

Ліси у населених пунктах використовуються переважно з культурно-оздоровчою, рекреаційною, спортивною і туристичною метою. Заготівлю деревини від рубок головного користування, живиці, деревних соків, лісової підстилки, а також випасання худоби у лісах населених пунктів заборонено.

Інститут оренди лісів в Україні відсутній. Це пояснюється тим, що навіть теоретично оренда земельної ділянки лісового фонду "для ведення лісового господарства" - це нонсенс з точки зору строків та цільового використання лісів. Максимальний строк дії договору оренди землі, як

відомо із Закону України "Про оренду землі", визначається за згодою сторін, але не може перевищувати 50 років [26].

Найнижчий вік рубки у соснових насадженнях в експлуатаційних лісах в Україні становить 81 рік. Тому "для ведення лісового господарства" доцільно орендувати ділянку з насадженнями десь після 40-50 років, коли більшість "некомерційних" (неприбуткових) рубок закінчені, і можна "вести господарство" прибутково, для чого рубати, рубати і ще раз рубати. От тільки цікаво дізнатися, яка скрута змусить орендодавця, який до цього півстоліття працював собі у збиток, і садив, і доглядав, перейнятися ідеєю такої оренди. І тому нині в державі практично не існує оренди "для ведення лісового господарства". Необхідних умов для довгострокових концесій у малолісній Україні теж немає. Отже, такий вид оренди може бути тільки перехідною формою користування, що запроваджується в період зміни форм власності на ліси. У ринковому світі таку "оренду" називають "продажем лісу на пні". Ключове слово "продаж" передбачає конкурентні засади, тобто лісові торги [27].

3 ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ВІДТВОРЕННЯ, ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ЛІСІВ

Важливе значення для забезпечення підвищення продуктивності лісів, поліпшення їх корисних властивостей, задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах мають відтворення, охорона та захист лісів.

Організація охорони і захисту лісів передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження лісів від пожеж, незаконних рубок, пошкодження, ослаблення та іншого шкідливого впливу, захист від шкідників і хвороб.

Власники лісів і постійні лісокористувачі зобов'язані розробляти та проводити в установленій строк комплекс протипожежних та інших заходів, спрямованих на збереження, охорону та захист лісів. Перелік протипожежних та інших заходів, вимоги щодо складання планів цих заходів визначаються ДАЛРУ, органами місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень [3, 27].

Захист лісів від шкідників і хвороб забезпечується шляхом систематичного спостереження за станом лісів, своєчасного виявлення осередків шкідників і хвороб лісу, здійснення профілактики виникнення таких осередків, їх локалізації і ліквідації.

Охорона і захист лісів може здійснюватись із застосуванням авіації. Зона авіаційної охорони і захисту лісів визначається ДАЛРУ з урахуванням замовлень власників лісів і постійних лісокористувачів.

Взагалі, забезпечення охорони і захисту лісів покладається в першу чергу на ДАЛРУ як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства. Також важливу місію мають органи місцевого самоврядування, власники лісів і постійні лісокористувачів [3, 28]. Ці органи в межах своїх повноважень, можуть

установлювати заборону або обмеження на відвідування лісів населенням, а також проведення певних видів робіт на окремих лісових ділянках на період пожежної небезпеки та під час проведення заходів боротьби зі шкідниками.

Крім того, важливе місце у справі охорони і захисту лісів на території України здійснюють підрозділи Державної лісової охорони, які діють у складі ДАЛРУ або лісова охорона інших постійних лісокористувачів і власників лісів. Державна лісова охорона має статус правоохоронного органу. Порядок діяльності державної лісової охорони та лісової охорони визначається Положенням, яке затверджено Постановою КМУ від 16.09.2009 р. [29].

Основними завданнями державної лісової охорони є:

-здійснення державного контролю за додержанням лісового законодавства;

-забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, захист від шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу.

Для виконання покладених на лісову охорону завдань законодавство надає їй певні права: давати обов'язкові для виконання вказівки (приписи) про усунення порушень лісового законодавства, встановленого порядку використання лісових ресурсів та використання земельних ділянок лісового фонду, інших порушень, що можуть завдати шкоди лісу; відвідувати безперешкодно підприємства, організації, установи для виконання контрольних функцій щодо забезпечення належної охорони та захисту лісів; доставляти осіб, що порушують лісове законодавство, в органи внутрішніх справ, місцеві органи влади; вилучати в осіб, що порушують лісове законодавство, незаконно добуту продукцію лісових користувань, інструменти, обладнання, транспортні та інші засоби, що були знаряддям правопорушень, а також відповідні документи; зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю в порядку, передбаченому законодавством.

ЛКУ передбачені обов'язки лісової охорони щодо забезпечення раціонального використання, відтворення лісових ресурсів, охорони та захисту лісів. Так, службові особи лісової охорони зобов'язані:

- запобігати порушенням правил охорони і захисту лісів, установленого порядку використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду та іншим діям, що можуть негативно впливати на ліс, і припиняти їх;

- вживати заходів щодо підвищення протипожежної стійкості насаджень, запобігання виникненню, поширенню лісових пожеж та їх ліквідації, а також захисту лісів від шкідників та хвороб;

- сприяти лісокористувачам, яким надані земельні ділянки лісового фонду для потреб мисливського господарства, у здійсненні заходів щодо організації мисливського господарства, охорони і розведення диких звірів і птахів.

Працівники лісової охорони можуть мати й інші права і обов'язки відповідно до лісового законодавства.

Завданнями контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів є:

- 1) забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів;

- 2) забезпечення додержання лісового законодавства органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами;

- 3) забезпечення додержання лісового законодавства власниками лісів, постійними і тимчасовими лісокористувачами;

- 4) запобігання порушенням законодавства у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, своєчасне виявлення таких порушень і вжиття відповідних заходів щодо їх усунення.

Державний контроль за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів також здійснюється КМУ, Мінприроди, органами

виконавчої влади АРК з питань лісового господарства та з охорони НПС, іншими органами виконавчої влади у межах повноважень, визначених законом.

ЛКУ передбачає діяльність громадського контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів, який здійснюється громадськими інспекторами охорони НПС [3]. Повноваження громадських інспекторів визначаються положенням, що затверджується Мінприроди.

Серед спеціальних заходів, які серед іншого, мають охоронну спрямованість також виділимо наступні.

Лісовпорядкування - це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ефективної організації та науково обґрунтованого ведення лісового господарства, охорони, захисту, раціонального використання, підвищення екологічного та ресурсного потенціалу лісів, культури ведення лісового господарства, отримання достовірної і всебічної інформації про лісовий фонд України [3].

Лісовпорядкування передбачає:

- 1) відновлення у встановленому порядку меж території лісового фонду України і визначення внутрігосподарської організації;
- 2) виконання відповідних топографо-геодезичних робіт і спеціального картографування лісів;
- 3) інвентаризацію лісового фонду України з визначенням породного та вікового складу деревостанів, їх стану, якісних і кількісних характеристик лісових ресурсів;
- 4) виявлення деревостанів, що потребують рубок, з метою поліпшення якісного складу лісів;
- 5) обґрунтування поділу лісів на категорії залежно від основних виконуваних ними функцій;
- 6) обчислення розрахункової лісосіки, обсягів використання інших видів лісових ресурсів;

7) визначення обсягів робіт щодо відновлення лісів і лісорозведення, охорони лісів від пожеж, захисту від шкідників і хвороб, інших лісогосподарських заходів, а також порядку і способів їх проведення;

8) ландшафтні, ґрунтові, лісотипологічні, лісобіологічні та інші обстеження і дослідження лісових природних комплексів;

9) виявлення пралісів, квазіпралісів, природних лісів, типових та унікальних природних комплексів, місць зростання та оселення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тваринного і рослинного світу і підлягають заповіданню, включенню до екологічної мережі;

10) упорядкування мисливських угідь;

11) забезпечення державного обліку лісів і державного лісового кадастру;

12) проведення науково-дослідних робіт з метою забезпечення науково обґрунтованого використання лісових ресурсів, охорони, захисту та відтворення лісів;

13) складання проектів організації і розвитку лісового господарства та здійснення авторського нагляду за їх виконанням;

14) участь у розробленні програм охорони, захисту, використання та відтворення лісів;

15) ведення моніторингу лісів;

16) інші лісовпорядні дії [3].

Крім того, в Україні ведеться Державний лісовий кадастр з метою ефективної організації охорони і захисту лісів, раціонального використання лісового фонду України, відтворення лісів, здійснення систематичного контролю за якісними і кількісними змінами лісів. Він ведеться на основі державного земельного кадастру ДАЛРУ. Порядок ведення державного лісового кадастру встановлюється КМУ [30].

Облік лісів включає збір та узагальнення відомостей, які характеризують кожну лісову ділянку за площею, кількісними та якісними показниками. Основою ведення обліку лісів є матеріали лісовпорядкування.

Ведення обліку лісів забезпечується постійним підтриманням в актуалізованому стані характеристик кожної лісової ділянки, їх змін, спричинених господарською діяльністю, стихійним лихом або іншими причинами. Громадяни та юридичні особи мають право на отримання у встановленому законодавством порядку інформації про облік лісів.

Порядок ведення обліку лісів встановлюється вищезгаданою Постановою КМУ [30].

Також в нашій державі працює система моніторингу лісів, тобто регулярне спостереження, оцінка і прогноз динаміки кількісного і якісного стану лісів.

Моніторинг лісів проводиться шляхом збирання, передавання, збереження та аналізу інформації про стан лісів, прогнозування змін у лісах і розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для інформаційно-аналітичного забезпечення управління лісами, прийняття рішень щодо запобігання негативним змінам стану лісів, дотримання вимог екологічної безпеки та принципів ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку [3]. Він є складовою частиною державної системи моніторингу НПС.

Серед заходів з охорони лісів окремо виділимо лісову сертифікацію – досить нова оцінка відповідності системи ведення лісового господарства встановленим міжнародним вимогам щодо управління лісами та лісокористування на засадах сталого розвитку. Метою лісової сертифікації є забезпечення економічно, екологічно і соціально збалансованого ведення лісового господарства [3].

Відтворення лісів здійснюється з метою:

- 1) досягнення оптимальної лісистої шляхом створення в максимально короткі строки нових насаджень найбільш економічно та екологічно доцільними способами і технологіями;

- 2) підвищення водоохоронних, ґрунтозахисних, санітарно-гігієнічних, інших корисних властивостей лісів і захисних лісових насаджень;

- 3) поліпшення якісного складу лісів, підвищення їх продуктивності та біологічної стійкості.

Відтворення лісів здійснюється шляхом їх відновлення та лісорозведення. У пралісах, квазіпралісах та природних лісах не проводяться заходи з їх відновлення.

Відновлення лісів здійснюється на лісових ділянках, що були вкриті лісовою рослинністю (зруби, згарища тощо). Зруби і згарища підлягають залісенню протягом не більше двох років. Лісові культури, що загинули, відновлюються в наступному році. Терміни залісення можуть бути продовжені у зв'язку з необхідністю ліквідації наслідків стихії (вітровал, пожежа, посуха тощо).

На лісових ділянках, зайнятих чагарниками, низькопродуктивними і малоцінними деревостанами, відновлення більш цінних та високопродуктивних деревостанів здійснюється шляхом реконструкції та проведення лісокультурних робіт.

Лісорозведення здійснюється на призначених для створення лісів землях, не вкритих лісовою рослинністю, насамперед низькопродуктивних та непридатних для використання в сільському господарстві (яри, балки, піски тощо), на землях сільськогосподарського призначення, виділених для створення полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень.

З метою підвищення продуктивності лісів їх власники та постійні лісокористувачі здійснюють заходи щодо:

- 1) зменшення площі земель, зайнятих чагарниками, рідколіссям, низькоповнотними і нестійкими деревостанами;

2) підвищення родючості ґрунтів (меліорація, запобігання ерозії ґрунтів, заболочуванню, засоленню та іншим негативним процесам);

3) впровадження сучасних досягнень селекції, лісового насінництва, сортовипробування найцінніших у господарському відношенні деревних порід;

4) ефективного догляду за лісовими культурами;

5) охорони лісів від пожеж, захисту від шкідників і хвороб;

6) оптимізації вікової структури лісів.

Великого значення для охорони лісів набуває ведення Зеленої книги України. Відповідно до Положення про Зелену книгу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 року, вона є державним документом, в якому зведені відомості про сучасний стан рідкісних, тих, що зникають, і типових природних рослинних угруповань України, які потребують охорони і мають важливе значення як складова частина біологічної різноманітності [31].

Охорона природних рослинних угруповань, внесених до Зеленої книги України, здійснюється шляхом:

- встановлення особливого правового статусу природних рослинних угруповань, що потребують охорони;

- створення на територіях, де наявні відповідні угруповання, природно-заповідних об'єктів або оголошення їх природно-заповідними територіями;

- врахування спеціальних вимог щодо охорони цих угруповань у разі вилучення і надання земельних ділянок, розроблення проектної документації та проведення екологічної експертизи;

- встановлення кримінальної та адміністративної відповідальності за пошкодження природних рослинних угруповань та місць їх зростання;

- ратифікації міжнародних конвенцій, угод стосовно охорони навколишнього середовища;

- проведення виховної роботи серед населення;

- проведення моніторингу за станом змін рослинних угруповань та необхідних досліджень з метою розробки наукових основ їх охорони, відновлення та невиснажливого використання [31].

3.1 Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства

Під порушенням лісового законодавства слід розуміти протиправну дію або бездіяльність, яка завдає шкоди лісам або земельним ділянкам лісового фонду чи не завдає такої шкоди, але направлена проти встановленого порядку користування лісами, а також земельними ділянками лісового фонду і передбачає юридичну відповідальність винної в цьому особи.

Перелік порушень лісового законодавства міститься в ст. 105 ЛКУ. Це такі порушення:

- незаконне вирубування та пошкодження дерев і чагарників;
- знищення або пошкодження лісу внаслідок підпалу або недбалого поводження з вогнем;
- порушення вимог пожежної безпеки в лісах; знищення або пошкодження лісу внаслідок його забруднення хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими і побудовими відходами, стічними водами, іншими шкідливими речовинами, підтоплення, осушення та інші види шкідливого впливу;
- порушення строків лісовідновлення та інших вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених законодавством у галузі охорони, захисту, використання та відтворення лісів;
- порушення правил зберігання, транспортування та застосування засобів захисту лісів, стимуляторів росту, мінеральних добрив та інших препаратів;
- знищення або пошкодження лісових культур, сіянців або саджанців у лісових розсадниках і на плантаціях, а також природного підросту та самосіву на землях, призначених для відновлення лісу;

- засмічення лісів побутовими відходами і викидами, розкорчування земельних ділянок лісового фонду і використання їх для спорудження будівель, переробки деревини, влаштування складів тощо без належного дозволу;

- самовільна заготівля сіна та випасання худоби на земельних ділянках лісового фонду;

- порушення правил заготівлі (збирання) лісової підстилки, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід тощо; заготівля лісових ресурсів засобами, що негативно впливають на стан і відтворення лісів;

- порушення порядку використання лісосічного фонду, заготівля та вивезення деревини, заготівля живиці і використання інших лісових ресурсів;

- невнесення плати за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду у встановлені строки та деякі інші [3].

Ця стаття у 2017 році доповнена п.20, який передбачає відповідальність за порушення вимог з охорони пралісів, квазіпралісів та природних лісів.

Законодавчими актами України можуть бути передбачені також інші порушення лісового законодавства.

Згідно зі ст. 105 ЛКУ порушення лісового законодавства тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність [3]. Притягнення до цих видів юридичної відповідальності здійснюється в порядку і на основі, передбачених відповідно трудовим, адміністративним, цивільним або кримінальним кодексами.

Порушення лісового законодавства можна класифікувати за різними критеріями. Наприклад, вирізняють лісопорушення, які вчинені постійними або тимчасовими лісокористувачами, а також лісопорушення, які вчинено юридичними або фізичними особами, що не є лісокористувачами. Лісопорушення класифікують за ступенем суспільної безпеки, а саме: ті, що передбачають адміністративне покарання, та ті, що передбачають

кримінальне покарання. Можуть мати місце також і інші класифікації порушень лісового законодавства.

Порушення лісового законодавства завжди поєднане із заподіянням шкоди лісовим екосистемам. Тому в лісовому законодавстві закладено принцип, відповідно до якого підприємства, установи, організації і громадяни зобов'язані відшкодувати шкоду, заподіяну лісу внаслідок порушення лісового законодавства, у розмірах і порядку, визначених законодавством України (ст. 107 ЛКУ). Таким законодавством є відповідні статті ЦКУ, а також спеціальні нормативні акти, що передбачають порядок і розміри стягнень за шкоду, заподіяну лісовому господарству.

Шкода, завдана порушенням лісового законодавства, підлягає відшкодуванню незалежно від дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності.

Першу групу порушень лісового законодавства, за які передбачена цивільно-правова відповідальність, становлять порушення права державної власності на ліси. Здійснення таких угод тягне за собою визнання їх недійсними відповідно до ЦКУ [3, 23].

Другу групу порушень лісового законодавства становлять всі інші порушення, що завдають шкоди лісовому фонду України. Цивільно-правова відповідальність за них передбачена постановою КМУ «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу» від 23 липня 2008 р. № 665 [32].

Цією постановою затверджено такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами:

- незаконним вирубуванням та пошкодженням дерев і чагарників до ступеня припинення росту;
- пошкодженням дерев і чагарників до ступеня неприпинення росту;
- знищенням або пошкодженням лісових культур, природного підросту та самосіву на землях, призначених для відновлення лісу;

-знищенням або пошкодженням сіянців, саджанців у лісових розсадниках і на плантаціях;

-самовільною заготівлею сіна та випасанням худоби на лісових ділянках;

-знищенням або пошкодженням відмежувальних знаків у лісах;

-пошкодженням сіножатей, пасовищ і ріллі на землях лісогосподарського призначення;

-знищенням або пошкодженням лісоосушувальних каналів, дренажних систем і доріг на лісових ділянках;

-порушенням правил заготівлі лісової підстилки;

-порушенням правил заготівлі лікарських рослин, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід тощо) [32].

До інших видів відповідальності за порушення лісового законодавства слід віднести адміністративну, кримінальну та дисциплінарну відповідальність.

До адміністративної відповідальності можуть бути притягнені громадяни або посадові особи у випадках, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КпАПУ) [33].

Законодавством встановлено особливий порядок засвідчення факту вчинення адміністративного правопорушення - це наявність протоколу про вчинення адміністративного проступку. Посадові особи, що мають право складати такі протоколи, перелічені в КпАПУ [33].

Адміністративна відповідальність передбачена за такі порушення лісового законодавства:

-незаконне використання земель державного лісового фонду (ст. 63);

- порушення встановленого порядку використання лісосічного фонду, заготівлі і вивезення деревини, заготівлі живиці (ст. 64);

- незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур і молодняка (ст. 65);

- знищення або пошкодження полезахисних лісових насаджень (ст. 65-1);
- знищення або пошкодження підросту в лісах (ст. 66);
- здійснення лісових користувань не відповідно до мети або вимог, передбачених в лісорубному квитку (ордері) або лісовому квитку (ст. 67);
- порушення правил відновлення і поліпшення лісів, використання ресурсів спілої деревини (ст. 68);
- пошкодження сінокосів і пасовищних угідь на землях державного лісового фонду (ст. 69);
- самовільне сінокосіння і пасіння худоби, самовільне збирання дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід (ст. 70);
- введення в експлуатацію виробничих об'єктів без обладнання, що запобігає шкідливому впливу на ліси (ст. 71);
- пошкодження лісу стічними водами, хімічними речовинами, нафтою і нафтопродуктами, шкідливими викидами, відходами (ст. 72);
- засмічення лісів відходами (ст. 73);
- знищення або пошкодження лісоосушувальних каналів, дренажних систем і шляхів на землях державного лісового фонду (ст. 74);
- знищення або пошкодження відмежувальних знаків у лісах (ст. 75);
- знищення корисної для лісу фауни (ст. 76);
- порушення вимог пожежної безпеки в лісах (ст. 77) [33].

Кримінальна відповідальність за порушення лісового законодавства передбачена в таких статтях Кримінального кодексу України (далі – ККУ) [34]:

- знищення або пошкодження лісових масивів (ст. 245);
- незаконна порубка лісу (ст. 246);
- порушення законодавства про захист рослин (ст. 247);
- умисне порушення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252).

Дисциплінарна відповідальність є одним із засобів впливу на осіб, для яких дії по охороні, захисту, відновленню та використанню лісів є посадовим обов'язком. Види дисциплінарних стягнень встановлені в ст. 148 Кодексу законів про працю України [35].

Охорона лісів від пожеж здійснюється на підставі Кодексу цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року [36], Правил пожежної безпеки в лісах України, затверджених наказом Держкомлісгоспу України від 27 грудня 2004 р. [37], Положення про лісові пожежні станції, затвердженого наказом Держкомлісгоспу України від 28 грудня 2005 року [38].

Захист лісів від шкідників і хвороб здійснюється у відповідності до ст. 86 ЛКУ, Санітарних правил в лісах України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 р., які спрямовані на профілактику та збереження стійкості насаджень, запобігання розвитку патологічних процесів у лісах, зменшення шкоди, що завдається шкідниками, хворобами, стійкими природними явищами та техногенними впливами [39].

Охорона та захист лісів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, розміщених на землях оборони, на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення, здійснюється на підставі законів України «Про природно-заповідний фонд України» [17], «Про використання земель оборони» [40], «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» [21].

4 ЛІСОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Не новина для усіх пересічних українців, як насправді відбуваються справи сьогодні в лісовому господарстві держави. Усі ми бачимо в інтернет-публікаціях масштаби вирубки дерев в Карпатському регіоні. Це жах! Проте на офіційному сайті ДАЛРУ ситуація виглядає зовсім по-іншому. Офіційні звіти та цифри заспокоюють і запевняють нас, що в Україні навпаки площа лісу збільшується кожного року, постійно з'являються нові лісові насадження і жодного неврахованого вагору лісу на експорт не відправлено [41].

Наприклад, у Пояснювальній записці ДАЛРУ про хід виконання у 2015 році завдань і заходів Державної цільової програми «Ліси України» на 2010 - 2015 роки» зазначено: «У 2015 році проведено відтворення лісів на площі 49,9 тис.га, в тому числі лісогосподарськими підприємствами Держлісагентства - на площі 48,6 тис.га. Крім того, створено 2,4 тис.га (усі - підприємствами Держлісагентства) захисних насаджень (нових лісів).

У лісах, підпорядкованих Держлісагентству, загальні обсяги відтворення і створення нових лісів перевищують в 1,1 рази розміри суцільних зрубів 2014 року.

Для збереження лісових ресурсів проводились роботи з охорони лісів від пожеж, захисту їх від шкідників і хвороб. З метою недопущення розповсюдження лісових пожеж влаштовано протипожежні розриви, мінералізовані смуги та проведено догляд за ними на 351,9 тис.км (313,8 тис.км – підприємствами Держлісагентства). Лісозахисні заходи проведені на площі 116,1 тис.га (підприємствами Держлісагентства – 101,8 тис.га).

Рубки формування і оздоровлення лісів у 2015 році проведені на площі 305,5 тис. гектарів (Держлісагентство – 289,9 тис.га), при цьому заготовлено 10,6 млн. м³ деревини (Держлісагентство – 10,1 млн. м³).

Від рубок головного користування заготовлено 7,5 млн.м³ деревини (Держлісагентство – 7,4 млн. м³).

Лісовпорядні роботи проведені на площі 8 млн.га, зокрема базове лісовпорядкування – 0,8 млн. га, безперервне лісовпорядкування – 7,2 млн. га.

Проведений моніторинг стану лісів на площі 6 млн. га.

У 2015 році лісогосподарськими підприємствами Держлісагентства збудовано та відновлено ремонтами близько 760 км лісових автомобільних доріг» [41].

Але на наш погляд все не зовсім так. За оцінками спеціалістів, якщо і далі зберігатимуться нинішні обсяги заготівлі деревини, то вже за 15-20 років від лісових масивів лісистих регіонів країни залишаться лише фрагменти з кущів, самосіву осик і берізок, які навіть не нагадуватимуть головних рис лісових ландшафтів. У гіршому разі, за більшої інтенсивності рубок, ділова деревина на цих територіях буде вичерпана за ще коротший термін – 5-10 років [42]. Такий стан лісів спричинить не лише серйозну екологічну проблему, а й гостру соціально-економічну кризу лісистим регіонам.

Сьогодні у зв'язку з різким збільшенням обсягу заготівлі деревини лісовий сектор перейшов у стан хронічної стагнації. Ось коло проблем галузі, які лежать на поверхні:

- нестабільність і неефективність роботи більшості держлісгоспів;
- відсталість технологій заготівлі й переробки деревини;
- відсутність модернізації та інвестицій;
- різке зростання нелегальних рубок, зниження якості деревини;
- недосконалість законодавства щодо реалізації необробленої деревини в Україні.

На вершині цієї "піраміди" - жахлива корупція. Галузь ледь тримається на експорті деревини за мінімальними цінами та ще й з "відкатами". Таке лісове господарство економічно безперспективне, бо не забезпечує навіть самовідтворення. Система нормативів, які діють у лісогосподарському секторі, прив'язана до методики радянської доби і не враховує ні нових

технологій, ні особливостей конкретних територій. Відвічне запитання - що робити?

Становище врятує негайне розмежування функцій лісовирощування і переробки деревини. Лісівникам мають залишитися функції лісопосадки і лісорозведення, лісовпорядкування, догляд, захист лісу від шкідників і пожеж з доведенням його до віку головного користування. Функції ж переробки мають перейти до приватних суб'єктів підприємницької діяльності. Це - практика Європи й всього цивілізованого світу. Ділова деревина повинна підлягати реалізації виключно на аукціонах за конкурсними цінами. Такий розподіл функцій автоматично знімає корупцію і хижацьке ставлення до природного блага, яке належить усьому українському народу [42].

Крім того, в Україні немає спеціальних законів про експорт лісу. Можливо тому, що не існує чітко визначеної державної лісової політики. Експорт здійснюється в загальному порядку: ніякої попередньої реєстрації в митному органі як учасника зовнішньоекономічної діяльності (експортера лісоматеріалів) не вимагається. При цьому, як свідчить практика заготівлі, обробки й експорту лісоматеріалів, у переважній більшості так званих експортерів немає документів, які б підтверджували факт легальної заготівлі чи придбання деревини. А чинна нормативно-правова база лісової галузі робить нерентабельною цивілізовану лісозаготівлю. Саме в цьому причина її занепаду, бо екстенсивна модель лісокористування, яка залишилась у спадщину від СРСР, була розрахована на іншу економіку й інші реалії, а в нових соціальних умовах вона вичерпала себе і перестала працювати .

Модернізація лісового сектора полягає в організації глибокої переробки деревини всіх сортів на місцях. Така форма повинна забезпечити і зайнятість населення, і його соціальний рівень, і розвиток інфраструктури, і розширення суміжних виробництв. А боротися з негативним фактором сировинної економіки можна лише розвитком високотехнологічних виробництв [42].

Зауважу, що нинішня нормативно-правова база лісового сектора давно не в змозі забезпечити інтеграцію в неї потреб приватного сектора - деревообробки. Адже бізнес вживає серйозні заходи для забезпечення стійкого й тривалого доступу до сировини, що є ключовим фактором для ухвалення обґрунтованих інвестиційних рішень, а потенціал українського лісового відомства безсилий перед вимогами ринкової економіки і принципами конкуренції. Безсилий в усіх відношеннях, бо відомство насамперед думає про власну кишеню.

Якщо Україна претендує на статус держави з розвинутою економікою, вона просто зобов'язана перейти від експорту до власної глибокої переробки. Ефективність роботи галузі багато в чому визначається виробництвом готової продукції з високою доданою вартістю. За загальним індексом участі в ланцюжку цього економічного показника Україна далеко відстає не лише від провідних світових виробників, а й від усіх колишніх радянських республік. Нині, на думку українських деревообробників і економістів, ключовим питанням розвитку вітчизняної глибокої переробки деревини є збільшення доданої вартості на кубометр заготовленого лісу. Тому державі вкрай потрібна стратегія розвитку лісового комплексу як мінімум на 20 років, що повинна містити такі заходи, як розвиток внутрішнього попиту, розвиток цивілізованого експорту і технологій, відновлення вітчизняної лісової науки і освіти. У підсумку за 15-20 років можна чекати збільшення доданої вартості в 1,5-2 рази [42].

У фахівців - деревообробників виникає запитання: чи вистачить політичної волі майбутньому новому уряду України пригальмувати апетити лісозаготівельників - як легальних, так і нелегальних? Чи буде організовано правильне лісове господарювання на основі принципів сталого користування лісом і збереження його біологічного розмаїття?

Підвищення ефективності лісового господарства за рахунок зміни правил лісокористування - невідкладне завдання, яке держава і бізнес повинні вирішувати вже сьогодні. Тому перехід на рейки інтенсивного

використання лісових ресурсів обговорюють фахівці галузі, бізнесмени-деревообробники, екологи, Верховна Рада. Усім відома складна доля закону України "Про особливості державного регулювання діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів" від 9 квітня 2015 р. [43], який був підписаний Президентом України лише через три місяці.

На зустрічі із представниками бізнесу Володимир Гройсман заявив, що "...в Україні необхідно змінити систему прийняття рішень і підвищити якість державного управління, що дозволить подолати зарегульованість та тиск на бізнес, сприятиме розвитку національної економіки та відновленню соціальної справедливості в країні".

Лише загальними зусиллями ми зможемо сформулювати державну лісову політику, яка відповідатиме національним інтересам країни, забезпечить раціональне використання нашого загального багатства - лісу, допоможе зберегти його для прийдешніх поколінь.

Таким чином, враховуючи недосконалість фінансового та економічного механізму розвитку лісового господарства в умовах бюджетних обмежень; зростання техногенного навантаження на лісові екосистеми; відсутність правових та економічних механізмів стимулювання впровадження природозберігаючих технологій; недостатній рівнем інформованості громадськості та еколого-просвітницької діяльності, робимо виновок – про нагайну необхідність вдосконалення державної політики лісокористування.

На цей час є необхідність прийняття Програми розвитку лісової галузі на майбутні роки, враховуючи унікальність поєднання у лісовому господарстві природних і соціально-економічних складових, а також тривалий період лісогосподарського виробництва.

Загальна мета Програми – забезпечення збалансованого розвитку лісового господарства, спрямованого на посилення екологічних, соціальних та економічних функцій лісів України.

На офіційному сайті ДАЛРУ виставлено для обговорення

ВИСНОВОК

Аналіз політики України з питань природокористування та охорони лісів дозволяє зробити наступні висновки.

Лісове господарство – важлива галузь національної економіки України, яка є основним джерелом постачання цінної деревини, технічної сировини для будівельної, промислової, фармацевтичної галузей, харчових продуктів природного походження тощо. Лісові ресурси є важливим регулятором стабільності екологічної рівноваги навколишнього середовища, а також головним джерелом біологічно активного кисню в атмосфері та основним поглиначем вуглекислого газу і пилу. Тому вирішення проблем функціонування лісового комплексу нашої держави є надзвичайно актуальним для сучасної економіки.

Національна лісова політика України сьогодні є продержавною, спрямованою а підтримку головним чином державних лісів Світовий досвід свідчить про те, що національна лісова політика буває успішною лише тоді, коли вона передбачає підтримку лісів всіх форм власності. Загальновизнані в світі засади сталого управління лісами діють лише на папері. Все це призвело до того, що лісове господарство України та національна лісова політика є недостатньо ефективними.

Впродовж двадцятого століття в лісовому господарстві України проводилася лісова політика, що була спрямована на створення нестійких та бідних на біорізноманіття лісових культур. Негативні наслідки такої політики спостерігаються в усіх регіонах України. Особливо вони відчуються на теренах Карпат, де замінені місцеві змішані стійкі деревостани на нестійкі смерекові монокультури.

Національна лісова політика недостатньо враховує те, що екологічні умови лісокористування істотно змінилися в зв'язку з глобальними

екологічними змінами, що відбулися під впливом деградації навколишнього природного середовища. В Україні не ведуться масштабні наукові дослідження змін у лісових екосистемах на генетичному рівні, що відбуваються під впливом глобальних кліматичних змін і забруднення довкілля.

В лісовому господарстві України склався несприятливий інвестиційний клімат, який пов'язаний з недосконалими інструментами лісової політики, правовим полем, корумпованістю в сфері економіки; недостатньою прозорістю і доступністю інформації про інвестиційні проекти, специфікою лісогосподарського виробництва та багатофункційним призначенням лісів.

Національна лісова політика України характеризується жорсткою формалізацією норм і правил лісокористування, що негативно відбивається на ефективності лісового менеджменту. Назріла об'єктивна необхідність їх перегляду, оскільки в багатьох випадках вони не дозволяють приймати в лісовому менеджменті ефективні рішення.

Національна лісова політика повинна передбачати комплексну підтримку лісового сектору економіки (лісового господарства, деревообробної та целюлозно-паперової промисловості) і сприяти інтеграції його окремих галузей між собою та іншими галузями національної економіки.

Назріла об'єктивна необхідність розмежування функцій керування лісами, контролю за станом лісокористування і творення лісової політики.

На сучасну лісову політику України майже не впливають громадські природоохоронні організації, місцеве населення та споживачі продукції лісового господарства. Інформація про стан охорони, відтворення і використання лісових ресурсів є недостатньо прозорою. Місцеве населення і громадські організації не бувають участі в плануванні лісокористування.

Аналіз національної лісової політики дає підставу стверджувати про об'єктивну необхідність прийняття цільвої Програми та Закону, які б

визначали мету, завдання, інструменти і принципи лісової політики та послужили розвитку лісового господарства України.

Але разом з недоліками і упущеннями, що пов'язані з адміністративно-командними методами господарювання і злочинністю, необхідно бачити і позитивні зрушення, що зумовлені працею лісівників багатьох поколінь.

До таких позитивних зрушень можна віднести те, що Україна приєдналася до пан'європейського процесу щодо збереження і захисту лісів. Налагоджується співробітництво з іноземними науковими і навчальними закладами в рамках багатьох міжнародних проектів за участю українських вишів та науково-дослідних інститутів ДАЛРУ.

За результатами роботи ДАЛРУ у 2015 році проведено відтворення лісів на площі 49,9 тис.га, в тому числі лісогосподарськими підприємствами - на площі 48,6 тис.га. Крім того, створено 2,4 тис.га захисних насаджень (нових лісів). У лісах, підпорядкованих Держлісагентству, загальні обсяги відтворення і створення нових лісів перевищують в 1,1 рази розміри суцільних зрубів 2014 року.

Для збереження лісових ресурсів проводились роботи з охорони лісів від пожеж, захисту їх від шкідників і хвороб. З метою недопущення розповсюдження лісових пожеж влаштовано протипожежні розриви, мінералізовані смуги та проведено догляд за ними на 351,9 тис.км (313,8 тис.км – підприємствами Держлісагентства). Лісозахисні заходи проведені на площі 116,1 тис.га (підприємствами Держлісагентства – 101,8 тис.га).

Лісовпорядні роботи проведені на площі 8 млн.га, зокрема базове лісовпорядкування – 0,8 млн. га, безперервне лісовпорядкування – 7,2 млн. га. Проведений моніторинг стану лісів на площі 6 млн. га.

Проведення державного обліку лісів і одержання зведеної документації державного лісового кадастру дали змогу виявити позитивні кількісні і якісні зміни в лісовому фонді України.

Не забуваймо, що проблема лісу є планетарною проблемою. Існування людства залежатиме, у першу чергу, від рівня збереженості лісів. Заслужимо

ж на добру пам'ять нащадків і зробімо все можливе для продовження існування людства на планеті.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Загальна характеристика лісів України // http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=62921.
2. Проблеми лісових ресурсів України // <https://ecology.unian.ua/1194415-problemi-lisovih-resursiv-ukrajini.html>
3. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р., (нова редакція від 08.02.2006 р.), № 3404 – IV //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3404-94>. (дата звернення 18.09.2018 р.).
4. Про затвердження Державної цільової програми «Ліси України» на 2010 – 2015 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 р. № 977 // Втрата чинності від 28.09.2009, підстава - 977-2009-п //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/977-2009> (дата звернення 10.09.18 р.).
5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>. (дата звернення 10.09.2018 р.).
6. Державна лісова політика України // <https://zt-lis.gov.ua/dovidka/lisova-politika.html>.
7. Про Основні напрямки державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Постанова Верховної Ради України від 05.03.1998 р. № 188-98/ВР //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98> (дата звернення 10.09.2018 р.).

8. Костицький В.В. Екологія перехідного періоду: держава, право, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні). – 2-ге вид. – К.: Укр. інф.-прав. центр, 2001. – С. 301.
9. Медведєв Ю. Дяченко Я. Проблеми розвитку лісопромислового комплексу : пріорітети, структура, ефективність. // Економіка України 1999. №1
10. National Forestry Policy Romania_ 2001-2010 En // http://pryroda.in.ua/lis/files/2011/12/National-Forestry-Policy-Romania_-2001-2010-En.pdf
11. Національна лісова політика: <http://www.derevo.info/content/detail/767>.
12. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., № 2768-III // База даних «Законодавство України/ ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>. (дата звернення 02.10.2018 р.).
13. Крисюк Б.В. Класифікація галузевих ризиків у лісовому господарстві України / Б.В. Крисюк, В.І. Крисюк // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №1. – С.80-87.
14. Рамкова Конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат: Закон України від 07.04.2004 р. N 1672-IV // База даних «Законодавство України/ ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_164 (дата звернення 22.10.2018 р.).
15. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р., № 2755 – VI // База даних «Законодавство України/ ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15>. (дата звернення 22.11.2018 р.).
16. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII // База даних «Законодавство України/ ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення 12.09.2018 р.).
17. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. № 2456–XII // База даних «Законодавство України/ ВР України.

- URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-92>. (дата звернення 17.09.2018 р.).
18. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-01>. (дата звернення 20.09.2018 р.).
19. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. № 591-XIV //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-99>. (дата звернення 12.09.2018 р.).
20. Про екологічну мережу: Закон України від 24.06.2004 р. № 1864-IV//База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-99>. (дата звернення 29.09.2018 р.).
21. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 14.12.1999 р. № 791а-III //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791-12> (дата звернення 29.09.2018 р.).
22. Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок: Постанова КМУ від 16.05.2007 р. № 733 //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2007> (дата звернення 29.09.2018 р.).
23. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5090-17>. (дата звернення 17.10.2018 р.).
24. Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів: Постанова КМУ від 23.05.2007 р. № 761 //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2007> (дата звернення 27.09.2018 р.).

25. Про затвердження правил заготівлі живиці в лісах України: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.1996 р. №185 //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-96> (дата звернення 27.09.2018 р.).
26. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14> (дата звернення 19.09.2018 р.).
27. Право користування лісами, лісові сервітути
https://pidruchniki.com/1663101252704/pravo/pravo_koristuvannya_lisami_lisovi_servituti.
28. Рушак М. Ліси України : управління, експлуатація, відтворення. // Економіка України. 1995р. №6.
29. Про затвердження Положення про державну лісову охорону: Постанова КМУ від 16.09.2009 р. № 976 //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2009> (дата звернення 29.09.2018 р.).
30. Про затвердження Порядку ведення державного лісового кадастру та обліку лісів: Постанова КМУ від 20.06.2007 р. № 848 //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-2007> (дата звернення 20.11.2018 р.).
31. Про затвердження Положення про Зелену книгу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2002 р. № 1286 //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-2002> (дата звернення 10.11.2018 р.).
32. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу: Постанова КМУ від 23.07.2008 р. № 665 //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/665-2008> (дата звернення 12.11.2018 р.).

33. Кодекс України про адміністративні правопорушення: прийнятий ВР УРСР від 07.12.1984 р. //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 02.11.2018 р.).
34. Кримінальний Кодекс України: прийнятий ВРУ від 05.04.2001 р. № 2341-III //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-01> (дата звернення 02.11.2018 р.).
35. Кодекс законів про працю України: прийнятий ВР УРСР від 10.12.1971 р. № 322-VIII //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-71> (дата звернення 12.11.2018 р.).
36. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 року № 5403-VI//База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення 12.11.2018 р.).
37. Правила пожежної безпеки в лісах України: Наказ Державного комітету лісового господарства України від 27.12.2004 р. за № 328/10608 //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-05> (дата звернення 12.11.2018 р.).
38. Про затвердження Положення про лісові пожежні станції: наказ Державного комітету лісового господарства України від 28.12.2005 р. № 526 //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-06> (дата звернення 12.11.2018 р.).
39. Про затвердження санітарних правил в лісах України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.1995 р. за № 555 //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-95> (дата звернення 12.11.2018 р.).
40. Про використання земель оборони: Закон України від 27 листопада 2003 р. № 1345-IV //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1345-15> (дата звернення 12.11.2018 р.).

41. Пояснювальна записка «Про хід виконання у 2015 році завдань і заходів Державної цільової програми «Ліси України» на 2010 — 2015»
//рокиhttp://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=166906&cat_id=34185.
42. В Україні відсутня державна лісова політика <https://dt.ua/business/v-ukrayini-vidsutnya-derzhavna-lisova-politika-.html>.
43. Про внесення змін до Закону України "Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів" щодо тимчасової заборони експорту лісоматеріалів у необробленому вигляді: Закон України від 09.04.2015 р.№ 325-VIII //База даних «Законодавство України/ ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325-19> (дата звернення 11.11.2018 р.).
44. Проект Концепції Державної цільової програми розвитку лісового господарства України на 2016-2020 роки //<https://sfmu.org.ua/ua/news/138-2014-02-27-23-45-04>.

ДОДАТОК 1

Проект Концепції Державної цільової програми розвитку лісового господарства України на 2016-2020 роки

Визначення проблем, на реалізацію яких спрямовується Програма.

Ліси в Україні виконують переважно екологічні функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах.

Період лісогосподарського виробництва найтриваліший з усіх відомих виробництв: 60-100 і більше років.

Загальна площа лісових ділянок лісового фонду України становить 10,4 млн. га, в тому числі вкриті лісовою рослинністю - 9,6 млн. га. Лісистість території України становить 15,9%. Запас деревини в лісах оцінюється в межах 2,1 мільярда м³. Загальне щорічне збільшення запасу деревини сягає 35 млн. м³.

Ліси зростають у різних природних зонах (Полісся, Лісостеп, Степ, Українські Карпати та Гірський Крим) і мають відмінності щодо лісорослинних умов. Ліси сконцентровані переважно на Поліссі та в Карпатах. Лісистість у різних природних зонах варіює від 3,7% в Запорізькій до 51,4% в Закарпатській областях й не досягає науково обґрунтованого оптимального рівня.

Лісові ландшафти займають провідне місце у структурі природно-заповідного фонду держави – становлять третину їх територій.

Майже половина лісів має обмежений режим користування, що не сприяє ефективному використанню лісових ресурсів.

Аналіз виникнення проблем, та обґрунтування необхідності їх розв'язання програмним методом.

Для досягнення оптимального рівня лісистості території країни (у межах 19-20 %) необхідно збільшити площу лісів щонайменше на 2 млн. гектарів.

Більше половини лісів України створені штучно, у зв'язку з чим потребують посиленого догляду.

Середній вік деревостанів сягає понад 60 років (середньовікові деревостани складають 47,5 % за площею лісів), іде поступове старіння лісів та погіршення їх санітарного стану.

У багатьох регіонах України часто з'являються осередки всихання лісів, особливо в ялинниках Карпат, значні площі займають малоцінні та похідні деревостани.

Близько третини лісів зростають у зоні радіоактивного забруднення, частину з яких повністю виключено з лісогосподарського виробництва.

В Україні історично склалась багатовідомча структура користування лісами. Для ведення лісового господарства ліси надано в постійне користування підприємствам, установам та організаціям, що належать до сфери управління різних міністерств, інших органів виконавчої влади та відомств.

Близько 0,8 млн. гектарів лісів, у тому числі захисні лісові насадження лінійного типу, не надано у користування, знаходяться на землях запасу і перебувають у незадовільному стані.

За останні роки відбувається суттєве скорочення обсягів створення захисних насаджень.

Частка бюджетної фінансової підтримки ведення господарства державними лісогосподарськими підприємствами в загальних витратах протягом останнього десятиріччя знаходиться на рівні 30%, при тому, що ліси Півдня та Сходу України не відносяться до експлуатаційних, зростають в екстремальних природних умовах. Для належного ведення лісового господарства в цих лісах потрібна суттєва бюджетна підтримка.

Спостерігається значне відставання лісової науки і освіти від світового рівня, в першу чергу, через недостатнє фінансування та невідповідність зазначеному рівню їх матеріальної бази.

Потребує удосконалення система інформаційного забезпечення лісової галузі у відповідності з сучасними вимогами щодо збалансованого лісоуправління, моніторингу та інвентаризації лісів.

Розвиток лісових відносин в Україні ще неповною мірою враховує складові збалансованого управління лісами на засадах поєднання заходів державного регулювання та ринкових механізмів.

У 2015 році закінчується термін дії Державної цільової програми «Ліси України» на 2010-2015 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 977 (Офіційний вісник України, 2009 р., № 72, стор. 5, стаття 2475), відповідно до показників якої здійснюється діяльність галузі лісового господарства України.

Необхідність вирішення проблем лісової галузі також обумовлена:
недосконалістю фінансового та економічного механізму розвитку лісового господарства в умовах бюджетних обмежень;
зростанням техногенного навантаження на лісові екосистеми;
відсутністю правових та економічних механізмів стимулювання впровадження природозберігаючих технологій;
недостатнім рівнем інформованості громадськості та еколого-просвітницької діяльності.

Мета Програми

Враховуючи унікальність поєднання у лісовому господарстві природних і соціально-економічних складових, а також тривалий період лісогосподарського виробництва, загальна мета Програми – забезпечення збалансованого розвитку лісового господарства, спрямованого на посилення екологічних, соціальних та економічних функцій лісів України.

Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів

Розв'язання проблем можливе двома варіантами.

Перший варіант передбачає подальший розвиток лісової галузі країни, починаючи з 2016 року, шляхом саморегуляції у сфері лісового господарства. Це може призвести до значних втрат і нерационального використання лісових ресурсів, зменшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, погіршення виконання лісами екологічних функцій.

Другий варіант передбачає подальший розвиток лісового господарства країни, починаючи з 2016 року, на основі нового комплексного програмного документа у сфері лісового господарства - Державної цільової програми розвитку лісового господарства України на 2016-2020 роки.

Реалізація другого варіанту забезпечить:

- ведення лісового господарства на засадах збалансованого розвитку;
- збільшення лісистості території країни та створення передумов для подальшого досягнення оптимальних показників лісистості;
- підвищення ефективності управління лісовим господарством;
- раціональне використання лісових ресурсів;
- вдосконалення фінансово-економічної системи ведення лісового господарства;
- підвищення еколого-економічної ефективності лісгосподарської діяльності;
- охорону і захист лісів, підвищення стійкості лісових екосистем до впливу негативних факторів навколишнього середовища, зростаючого техногенного навантаження, змін клімату;
- нарощування природоохоронного потенціалу лісів, збереження їх біологічного різноманіття;
- відтворення, охорону і раціональне використання мисливської фауни;
- розширення робіт із захисного лісорозведення і агролісомеліорації;
- покращення наукового та кадрового забезпечення лісового господарства;
- розвиток міжнародного співробітництва у галузі лісового господарства;

розвиток лісогосподарської науки і освіти;

посилення соціального захисту працівників лісового господарства.

Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання Програми

Виконання Програми здійснюється шляхом:

забезпечення:

реалізації принципу збалансованого розвитку лісового господарства та невиснажливого лісокористування;

екологічно орієнтованого ведення лісового господарства та комплексного використання лісових ресурсів;

впровадження природозберігаючих технологій, зменшення обсягів суцільної системи рубок, розширення обсягів проведення поступових та вибіркового систем рубок головного користування;

переходу до ландшафтної (водозбірної) принципу лісокористування та програмно-цільових методів лісовирощування;

розширеного відтворення лісів, в тому числі з максимальним використанням природного поновлення, а також садивного матеріалу із закритою кореневою системою;

здійснення лісогосподарських заходів з урахуванням регіональних еколого-економічних та соціальних особливостей;

застосування сучасних технологій попередження та боротьби з лісовими пожежами;

розширення захисного лісорозведення, зокрема за рахунок оптимізації площ захисних лісових насаджень лінійного типу за зональним принципом, з метою формування стійких лісоаграрних ландшафтів та зменшення загрози деградації земель;

застосування сучасних інформаційних та вимірювальних технологій, використання матеріалів дистанційного зондування Землі;

розширення плантаційного лісовирощування та створення біоенергетичних плантацій швидкорослих деревних порід;

подальшого розвитку лісової інфраструктури (будівництво і ремонт лісових доріг, мостів, підпірних стінок, гідротехнічних споруд);

підтримки процесу незалежної добровільної лісової сертифікації;

розвитку фінансово-економічної системи ведення лісового господарства на основі удосконалення заходів державного регулювання та застосування ринкового інструментарію;

збільшення прибутковості лісового господарства на основі використання недеревної продукції (грибів, ягід, лікарської сировини тощо) та інших корисних властивостей лісів (рекреація, туризм, мисливство тощо);

передачі лісів, що перебувають у державній власності, крім насаджень лінійного типу, до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства;

удосконалення:

матеріально-технічної бази підприємств лісової галузі;

системи інформаційного забезпечення лісового господарства, ведення державного лісового кадастру та обліку лісів, проведення лісовпорядкування, інвентаризації та моніторингу лісів на основі геоінформаційних технологій;

системи контролю походження лісопродукції для забезпечення захисту ринку від незаконно отриманої деревини, забезпечення ефективного функціонування системи електронного обліку деревини;

правової і нормативної бази, що регулює відносини у сфері лісового господарства;

наукового та кадрового забезпечення лісового господарства.

Реалізацію завдань Програми передбачається впроваджувати протягом 2016–2020 років.

Очікувані результати виконання Програми, визначення її ефективності

Реалізація Програми дасть змогу забезпечити:

збільшення площі лісів держави та поліпшення стану лісових насаджень;

збереження біологічного різноманіття лісових екосистем, у тому числі генетичних ресурсів лісових порід;

подальше удосконалення і оптимізацію системи управління лісовим господарством, лісовпорядкування, інвентаризації та моніторингу лісів;

ефективну охорону лісів від пожеж та незаконних рубок, захист від шкідників та хвороб;

раціональне використання лісових ресурсів;

ефективну боротьбу з браконьєрством;

зростання частки продукції лісового господарства у внутрішньому валовому продукті країни;

зайнятість та соціальну захищеність працівників лісового господарства, що особливо важливо для сільської місцевості;

покращення умов праці та збільшення заробітної плати працівників лісового господарства;

зростання інвестицій у лісову галузь;

подальший розвиток лісівничої науки та освіти;

подальший розвиток лісової транспортної інфраструктури;

розвиток рекреаційної та туристичної інфраструктури, посилення еколого-просвітницької діяльності;

збільшення надходжень до зведеного бюджету країни;

забезпечення сировиною вітчизняних товаровиробників;

технічну модернізацію лісгосподарського виробництва.

Оцінка фінансових, матеріально-технічних трудових ресурсів, необхідних для виконання Програми.

Реалізація заходів Програми здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів лісокористувачів, а також інших джерел.

За кошти місцевих бюджетів і фондів охорони навколишнього природного середовища здійснюються заходи щодо охорони і відтворення лісових ресурсів місцевого значення.

